

O SCURTĂ PREZENTARE A AȘEZĂRII DIN EPOCA BRONZULUI TÂRZIU DE LA BRĂNIȘCA-PESCĂRIE VEST (JUD. HUNEDOARA, ROMÂNIA)

Ioan-Alexandru Bărbat^{*}

Decebal Vleja^{**}

Vasile Opreș^{***}

Petre Colțeanu^{****}

Cuvinte cheie: *Bronzul târziu, așezare, complexe arheologice, gropi menajere, ceramică.*

Keywords: *Late Bronze Age, settlement, archaeological features, waste pits, pottery.*

Rezumat: *Situl arheologic de la Brănișca-Pescărie Vest a fost cercetat parțial în primăvara anului 2014, moment în care a fost descoperită pe o lungime de aproximativ 170 m o așezare din epoca bronzului, identificată pentru prima dată în toamna anului 2013 ca urmare a unui diagnostic intruziv. Rezultatele cercetărilor au evidențiat prezența unor diferite categorii de contexte arheologice, în majoritatea cazurilor fiind vorba despre complexe adâncite în sol sub forma unor gropi. Funcționalitatea complexelor arheologice a fost presupusă pe baza particularităților inventarului arheologic, dar și după alte criterii, cum ar fi formele și dimensiunile gropilor cercetate. După o analiză preliminară a caracteristicilor complexelor și materialelor arheologice se poate susține că situl de la Brănișca-Pescărie Vest, atât cât a fost cercetat în 2014, aparține bronzului târziu II (BT II), evoluând la momentul Reinecke Bz C-D.*

Abstract: *The archaeological site at Brănișca-Pescărie Vest was partly researched in the spring of 2014, when a settlement from the Bronze Age, identified for the first time in autumn 2013 following a intrusive diagnosis, was discovered on a length of about 170 meters. The results of the researches highlighted the presence of different categories of archaeological contexts, in most cases being complexes dugged in the ground in the form of pits. The functionality of the archaeological complexes was assumed based on the particularities of the archaeological inventory, but also according to other criteria, such as the shapes and dimensions of the investigated pits. After a preliminary analysis of the characteristics of the archaeological complexes and materials, it can be argued that the site from Brănișca-Pescărie Vest, as much as researched in 2014, belongs to the Late Bronze Age II (LBA II), evolving at the time of Reinecke Br C-D.*

^{*} Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva.

^{**} Muzeul Național de Istorie a României, București.

^{***} Muzeul Municipiului București.

^{****} Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Introducere

Scopul studiului de față constă în prezentarea principalelor tipuri de complexe arheologice întâlnite în situl de la Brănișca-*Pescărie Vest*¹, care în cele din urmă, independent de natura interpretărilor propuse de autorii articolului de față, alcătuiesc „arhitectura” unei așezări de la finalul epocii bronzului din spațiul de sud-vest al Transilvaniei, aflată nu departe de zona de nord-est a Banatului. Ca urmare a prezentării detaliate într-un articol anterior² a informațiilor despre localizarea punctului Brănișca-*Pescărie Vest* (comuna Brănișca, județul Hunedoara), dar și a celor referitoare la istoricul cercetărilor, în continuare vom aminti succint câteva date despre poziția geografică a sitului (Pl. I/1) și etapele cercetărilor arheologice.

Astfel, obiectivul Brănișca-*Pescărie Vest*, cunoscut în momentul efectuării diagnosticului arheologic (2013) și prin denumirea de *Situl 2*, se găsește în partea de vest a unei baze de agrement alcătuită din patru lacuri (pescării), pe partea dreaptă a drumului județean DJ706A (Băița – Ilia), la o distanță de 200 m de traiectul șoselei actuale și la circa 400 m nord-vest de limita actuală a satului Brănișca. Față de cursul actual al râului Mureș, punctul arheologic discutat se află pe partea dreaptă a văii³ (Pl. I/1).

După efectuarea diagnosticului arheologic pe lotul IV al tronsonului de autostradă Lugoj – Deva, în lunile septembrie și octombrie ale anului 2013, situl *Pescărie Vest* se circumscrie între km. 88+450-88+625 (Pl. I/2). Obiectivul arheologic amintit a fost ulterior cercetat preventiv⁴, în perioada 24 martie-18 aprilie 2014, pe o lungime de aproximativ 170 m și pe o lățime de 40 m, practic ductul tronsonului de autostradă⁵ (Pl. II/3).

Metodologia de cercetare

Ca urmare a datelor obținute în timpul diagnosticului intruziv din toamna lui 2013, privind stratigrafia și întinderea noului punct arheologic, dar și din rațiuni de ordin tehnic, pentru identificarea și delimitarea complexelor arheologice de pe o suprafață de 6758 mp a fost utilizată aproape în exclusivitate decopertarea mecanizată, folosind un excavator cu lamă de taluz. Astfel, într-o primă etapă, suprafața sitului *Pescărie Vest* a fost sondată prin intermediul unei singure secțiuni magistrale (denumită S. 1), având 175 m lungime și 4 m lățime. După marcarea și înregistrarea primelor complexe arheologice din S. 1, a fost utilizată tehnica decapării în suprafață, rezultând astfel două unități de cercetare, SP. 1 și SP. 2 (Pl. II/3-4; Pl. III/5). În urma decopertării integrale a celor două suprafețe, aflate între km 88+450-88+625, pe o lungime de aproximativ 170 m și o lățime de 40 m, reprezentând ampriza autostrăzii, a rezultat o suprafață totală

¹ Coordonatele geografice (GPS) ale sitului în partea centrală, raportat la zona afectată de tronsonul de autostradă, sunt: latitudine N 45° 55' 38.6", longitudine E 22° 46' 8.8" și altitudine 181,7 m.

² Colțeanu, Bărbat 2015, p. 73-77.

³ Vleja *et alii* 2015, p. 176.

⁴ Din colectivul de cercetare al sitului în anul 2014 au făcut parte: Decebal Vleja, responsabil științific (Muzeul Național de Istorie a României, București), Ioan Alexandru Bărbat, membru în colectiv (Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva), Vasile-Octavian Opriș, membru în colectiv (Muzeul Național de Istorie a României, București), Petre Colțeanu (SC Vanderlay Arheo SRL), Florela Vasilescu (SC Vanderlay Arheo SRL).

⁵ Vleja *et alii* 2015, p. 176; Colțeanu 2015, p. 91; Colțeanu, Bărbat 2015, p. 77.

investigată de 6758 mp. Au fost cercetate 211 complexe, respectiv 210 complexe adâncite și o structură de suprafață (Pl. II/3-4), toate aparținând din punct de vedere cronologic bronzului târziu.

Stratigrafia sitului

Având în vedere morfologia terasei pe care este situat punctul *Pescărie Vest*, cu o pantă ușoară pe direcția est-vest, dar și datorită lucrărilor agricole efectuate de-a lungul timpului pe amplasamentul sitului, stratigrafia obiectivului arheologic, constatată în timpul cercetărilor preventive, a fost în general următoarea⁶: I. 0,00-0,25 m, nivel de nuanță brun deschis, arabil (afânat); II. 0,25-0,55/0,70 m, nivel arheologic de culoare brună/brună închisă, argilos, uneori amestecat cu nisip, cu materiale ceramice, osteologice și pigment de chirpici (în acest nivel au fost conturate complexele arheologice, la circa 0,20-0,30 m față de nivelul de călcare de la nivelul anului 2014 – stratul arabil); III. 0,55/0,70-1,10-1,40 m, nivel gălbui, nisipos, compact, steril din punct de vedere arheologic.

Cronologia. Date preliminare

În mod normal, așa cum se întâmplă de obicei în prezentarea unui sit arheologic puțin cunoscut, orice referire mai în detaliu asupra evoluției cronologice și culturale a unei noi așezări preistorice se face mai ales înspre finalul studiului/raportului de cercetare. Cu toate acestea, am considerat că este mult mai oportun să ne aplecăm puțin mai devreme asupra încadrării cronologice și culturale a sitului de la Brănișca, mai ales că aproape cu o jumătate de deceniu în urmă apăreau două materiale care tratau în amănunt⁷ sau pe scurt⁸ o parte din etapele în care punctul *Pescărie Vest* este ocupat de comunitățile perioadei târzii a epocii bronzului. Un alt motiv, pentru care am hotărât „tranșarea” problemelor de cronologie și apartenență culturală a obiectivului Brănișca-*Pescărie Vest* la începutul prezentării noastre are legătură cu noile date ¹⁴C apărute în jumătatea de vest a României pentru evoluția bronzul târziu, concomitent cu racordarea sistemelor de cronologie relativă și a „culturilor” arheologice la vârstele absolute obținute pentru siturile bronzului final.

În contextul celor mai recente datări radiocarbon din spațiul Transilvaniei și al Banatului, dar având în vedere și noul tablou cronologic care s-a impus acum trei decenii pentru bronzul târziu (cu patru etape I-IV)⁹, la care deja au aderat o bună parte dintre cercetătorii de la noi¹⁰, desigur cu revizuirile ulterioare, descoperirile de la Brănișca-*Pescărie Vest*, pe care noi le catalogam inițial în bronzul final IIB și IIIa¹¹, respectiv

⁶ Colțeanu, Bărbat 2015, p. 77; Vleja *et alii* 2015, p. 176.

⁷ Colțeanu, Bărbat 2015, p. 73-92.

⁸ Vleja *et alii* 2015, p. 176-177.

⁹ Kacsó 1990, p. 42-49.

¹⁰ Amintim, selectiv, o parte din literatură: Gogâltan 1998, p. 196-199; Marta 2009, p. 104; Ciugudean 2009, p. 332; Bejinariu 2010, p. 236; Ciugudean 2010, p. 172-173, 184, fig. 4; Popa, Totoianu 2010, p. 248, tabel 1; Ciugudean 2011, p. 80; Rotea *et alii* 2014, p. 31; Sava, Ignat 2016, p. 182; Rotea 2017, p. 51, nota 86; Ciugudean 2019, p. 106, fig. 11; Gogâltan 2019, p. 45-48, fig. 2-3; Ignat, Sava 2019, p. 6.

¹¹ Colțeanu, Bărbat 2015, p. 90.

Reinecke Bz D-Ha A₂¹², ar trebui plasate mai degrabă către sfârșitul bronzului târziu I (BT I) și în bronzul târziu II (BT II)/Reinecke Bz C-Bz D. În continuare vom detalia argumentele în favoarea afirmațiilor noastre.

Din punct de vedere cultural, cele mai vechi complexe și implicit materiale arheologice, iar aici ne referim în special la ceramica ornamentată preponderent prin motive adâncite, mai cu seamă prin incizii sau împunsături, determinate pe suprafața așezării din bronzul târziu de la Brănișca-Pescărie Vest, ar trebui relaționate cu „descoperirile de tip Deva-Românești”¹³. Orizontul cultural amintit, definit acum un deceniu pentru zona de sud-vest a Transilvaniei și de nord-est a Banatului, reprezintă în opinia autorilor Cristian Ioan Popa și Radu Totoianu, rezultatul „[...] interacțiunii dintre grupele Balta Sărată, Igrîța, Cruceni-Belegiș și cultura mormintelor tumulare, care ia naștere în Reinecke Bz D”¹⁴. Pe scurt, în această entitate culturală au fost integrate o parte din materialele ceramice de tip Balta Sărată târzie, care la Marian Gumă au primit denumirile de „orizont Valea Timișului II – Susani-Deluț – Românești”¹⁵, mai apoi faza IV a grupului Balta Sărată¹⁶, dar și câteva dintre descoperirile bronzului târziu din zona Deva – Simeria, socotite o bună perioadă drept „înrudite/asemănătoare cu cele de tip Igrîța”¹⁷. În literatură s-a subliniat că în cadrul descoperirilor de tip Deva-Românești și-ar găsi loc și o componentă Noua târzie. Acest din urmă detaliu este reflectat prin toarte de „tradiție Noua” prezente în siturile de bronz târziu de la vest de Strei, până în Banatul de nord-est¹⁸, dar și de apariția înspre partea răsăriteană a județului Hunedoara a unor ornamente de tip Balta Sărată grefate pe ceramica Noua târzie, unul dintre exemple fiind al unui fragment de *kantharos* de la Aurel Vlaicu-Obreza¹⁹.

Credem că descoperirile de tip Deva-Românești le pot fi atribuite cele mai timpurii complexe/materiale ceramice din situl *Pescărie Vest*, manifestare culturală care a început, treptat, să fie acceptată și de către alți arheologi²⁰. În același timp sunt și voci care susțin că nu poate fi aplicată denumirea de descoperiri de tip Deva-Românești pentru o parte din cultura materială a siturilor bronzului târziu aflate în sud-vestul Transilvaniei (de exemplu pentru Șoimuș-*Teleghi*)²¹, altele mai vehemente susținând în continuare folosirea termenului de descoperiri de tip Bădeni III-Deva²².

A doua manifestare culturală sesizată în rândul complexelor arheologice de la Brănișca Pescărie-Vest, de această dată reprezentată prin materiale ceramice de culoare neagră, de regulă semifine și fine, ornamentate prin motive adâncite sub forma

¹² Colțeanu, Bărbat 2015, p. 90; Vleja *et alii* 2015, p. 176-177.

¹³ Popa, Totoianu 2010, p. 226.

¹⁴ Popa, Totoianu 2010, p. 226, 248, tabel 1.

¹⁵ Gumă 1993, p. 165; Gumă 1995, p. 102-103.

¹⁶ Gumă 1997, p. 64.

¹⁷ Andrițoiu 1982-1983, p. 126, 130-131; Vasiliev *et alii* 1991, p. 113; Andrițoiu 1992, p. 69, 72; Vasiliev 2004, p. 135.

¹⁸ Popa, Totoianu 2010, p. 228-229.

¹⁹ Borș *et alii* 2014a, p. 287, fig. 9/1; Borș *et alii* 2014b, p. 101-102, pl. XXX/4 (piesa din stânga), XXXI/A/1; Ciugudean 2019, p. 92-93, 127, pl. XI/1.

²⁰ Gogâltan, Popa 2016a, p. 196; Gogâltan, Popa 2016b, p. 54; Ciugudean 2019, p. 93, 104, 109, fig. 13.

²¹ Rîșcuța, Marc 2015a, p. 139, nota 2; Rîșcuța, Marc 2015b, p. 41, nota 3; Rîșcuța, Marc 2016, p. 219-222.

²² Rotea 1994, p. 42-46, 54-55; Rotea 2017, p. 55-56, nota 151.

pliseurilor și canelurilor, este constituită de grupul cultural Susani²³. După părerea colegilor Cristian Ioan Popa și Radu Totoianu, pornind de la materialele de tip Susani aflate în situl de la Simeria-*În Coastă*, care ar putea reprezenta etapa mai nouă a orizontului cultural anterior, de tip Deva-Românești, deci legate „genetic” de acesta, ar fi mai potrivită utilizarea denumirii de „descoperiri de tip Susani-Simeria”²⁴. O opinie apropiată a avut și Marian Gumă care vedea în apariția grupului Susani o participare Balta Sărată târzie (orizontul Valea Timișului II – Susani-*Deluț* – Românești) împreună cu elemente Igrița și de tip tumular²⁵.

La momentul discutării materialelor de tip Susani, sau Susani-Simeria din zona de sud-vest a Transilvaniei, se considera că evoluția lor ar ocupa secvența Ha A₁-Ha A₂²⁶. Tot astfel le-am considerat și noi cu puțină vreme în urmă, în momentul publicării materialelor dintr-o „groapă cu depuneri” din punctul Brănișca-*Pescărie Vest*, unele cu analogii perfecte în ceramica de la Susani²⁷.

Revenind la problemele pe care le ridică cele mai actuale rezultate ¹⁴C, amintim că foarte recent a fost obținută data de 1428-1262 cal BC (2 sigma, probabilitate 95,4%) pentru activitatea antropică din *Peștera Cioclovina cu Apă*²⁸. Considerăm că aceeași dată ¹⁴C ar trebui să fie „contemporană” cu o parte din manifestările culturale asupra cărora ne-am pronunțat un pic mai devreme, fiind una de referință pentru sud-vestul Transilvaniei.

Interesant este și faptul că intervalul cronologic obținut pentru depunerile din *Peștera Cioclovina cu Apă* ^{coincide} cu vârsta calibrată a unei probe de cărbune, prelevată din situl Susani-*Grămurada de la Jupani*, a cărei valoare *mean* este de 1398 cal BC²⁹. Data radiocarbon ar plasa o parte din descoperirile efectuate la *Grămurada de la Jupani* în etapa finală a BT I (Reinecke Bz C₁) din tabloul cronologic al bronzului târziu propus de Marcin S. Przybyła³⁰. De asemenea, într-un ultim studiu apărut la sfârșitul anului 2019, Florin Gogâltan apreciază că ceramica și piesele din bronz relevate recent la *Grămurada de la Jupani* pot fi coroborate cu ringul I-II de la Cornești-*Iarcuri* și cu incinta III de la Sântana-*Cetatea Veche*, toate intrând în faza BT II³¹. Astfel, că tot veni vorba despre cele două mega-forturi ale perioadei târzii a epocii bronzului, sintetizarea rezultatelor ¹⁴C pentru fortificațiile de la Cornești (I și II) și Sântana (III) ar valida edificarea lor, în linii mari, între mijlocul secolului XV cal BC și începutul secolului XIV cal BC³², utilizarea sistemelor defensive ajungând cel puțin până la jumătatea

²³ Gumă 1993, p. 165, 168-170; Gumă 1995, p. 104; Gumă 1997, p. 64-66.

²⁴ Popa, Totoianu 2010, p. 229.

²⁵ Gumă 1993, p. 170; Gumă 1997, p. 65.

²⁶ Popa, Totoianu 2010, p. 229.

²⁷ Colțeanu, Bărbat 2015, p. 90.

²⁸ Rotea 2017, p. 56 (și prin prisma acestei informații, Mihai Rotea susține că se consolidează poziția depozitelor de bronzuri de tip Arpășel în bronzul târziu II); Gogâltan 2019, p. 52.

²⁹ Diaconescu *et alii* 2018, p. 132; Gogâltan 2019, p. 52.

³⁰ Przybyła 2009, p. 51, 54, fig. 4.

³¹ Gogâltan 2019, p. 52.

³² Mai restrâns, conform vârstelor calibrate (bibliografia în nota următoare), apariția a o parte din incintele fortificate de la Cornești-*Iarcuri* și Sântana-*Cetatea Veche* ar avea loc în jurul anului 1400 cal BC.

veacului XIII cal BC, răstimp care ar „acoperi” destul de bine finalul BT I și încheierea etapei BT II (Reinecke Bz C-Bz D)³³.

De altfel, nu doar siturile bronzului târziu din nord-vestul Banatului și de pe Mureșului inferior se află la un orizont cronologic mai timpuriu față de datele din trecut, situația este perfect valabilă și pentru descoperirile din nord-vestul României, unde ceramica de tip Lăpuș II-Gáva I, din tumulul 26 de la Lăpuș-*Podanc*, poate fi inclusă cu ușurință în secolele XIV-XIII cal BC, dacă este să ne luăm după ultimele datări ¹⁴C³⁴.

Având în vedere stadiul actual al cercetărilor asupra realităților culturale din bronzul târziu din jumătatea de vest României, suntem de părere că și cele două orizonturi culturale atestate în situl de la Brănișca-*Pescărie Vest*, respectiv al descoperirilor mai timpurii, de tip Deva-Românești, și mai târzii, de tip Susani-Simeria, ar trebui să se înscrie între finalul lui BT I și BT II (Reinecke Bz C-Bz D). Este de văzut în continuare, în contextul unor viitoare date radiocarbon obținute din complexe de tip Susani-Simeria de la Brănișca-*Pescărie Vest*, dacă se mai pot oferi argumente pentru prelungirea acestei manifestări culturale și în Reinecke Ha A₁³⁵(?), așa cum credeam și noi cu ceva timp în urmă³⁶.

Descrierea complexelor arheologice. „Arhitectura” așezării

Așa cum aminteam în introducere, scopul studiului de față este de a prezenta principalele tipuri de complexe determinate pe suprafața sitului de la Brănișca-*Pescărie Vest*, majoritatea fiind reprezentate de gropi cu forme și dimensiuni diferite, dar și cu o funcționalitate diversă, aceasta din urmă de cele mai multe ori presupusă pe baza morfologiei gropilor și a conținutului din umplutura acestora. Pentru înțelegerea comportamentului comunităților umane de la finalul perioadei târzii a epocii bronzului, cum este și cazul așezării cercetate (parțial) de la Brănișca-*Pescărie Vest*, am propus un catalog al principalelor tipuri de complexe arheologice descoperite, fără a avea pretenția să fie unul exhaustiv și definitiv. Organizarea pe tipuri și subtipuri a complexelor a pornit din necesitatea prezentării cât mai clare a contextelor arheologice, aici fiind determinante câteva criterii precum: tipul de complex (adâncit sau de suprafață), forma în plan, dimensiuni, tipul de umplutură, prezența mai multor niveluri de umplere și, bineînțeles, caracteristicile inventarului – ceramică fragmentară, întregibilă, tipurile de materiale osteologice animale/umane etc.³⁷

I. Complexe cu rol menajer. Prima categorie de complexe arheologice discutată este aceea a gropilor, a căror funcționalitate finală a fost cel mai probabil pentru aruncarea gunoiului, fără a exclude funcția acestora anterioară pentru depozitare, extracția lutului sau având o cu totul altă menire. Din datele pe care le-am înregistrat în timpul cercetărilor arheologice, s-a observat că în general perioada de umplere a

³³ Szentmiklosi *et alii* 2011, p. 827-828, 837, table 1, fig. 9-10; Heeb *et alii* 2015, p. 61; Sava, Ignat 2016, p. 191-192; Heeb *et alii* 2017, p. 220; Gogâltan 2019, p. 52; Ignat, Sava 2019, p. 6; Sava, Gogâltan 2019, p. 223-224; Sava *et alii* 2019, p. 164-165, 172-174, table 1, fig. 4, 10-12.

³⁴ Metzner-Nebelsick *et alii* 2010, p. 223; Kacsó 2015, p. 129; Gogâltan 2019, p. 52; Kacsó 2019, p. 294.

³⁵ Ciugudean *et alii* 2019, p. 109, fig. 13.

³⁶ Colțeanu, Bărbat 2015, p. 90.

³⁷ Precizăm că tot materialul arheologic rezultat din cercetarea preventivă a sitului Brănișca-*Pescărie Vest* se află depozitat la Muzeul Național de Istorie a României, București.

complexelor din această grupare avea loc într-un timp relativ scurt, mai ales în cazul gropilor puternic cuptorite, unul dintre argumente fiind sterilitatea nisiposă, uneori instabilă, în care au fost săpate majoritatea complexelor adâncite din punctul *Pescărie Vest*³⁸. Considerentele noastre pentru atribuirea a o parte din complexe adâncite la categoria gropilor menajere au pornit în primul rând de la analiza primară a inventarului gropilor, reprezentat de prezența singulară sau asocierea următoarelor artefacte: ceramică fragmentară (practic piese ceramice care nu se mai asamblau), oase/coarne întregi sau sparte, bucăți de chirpici, resturi din piese de bronz, cărbune, roci diverse etc. Pe de altă parte, nu putem să trecem cu vederea o serie de studii, de dată mai mult sau mai puțin recentă, în care se pune problema dacă nu cumva ceea ce noi considerăm în prezent a reprezenta „gunoiul preistoric” ar fi putut avea un alt statut în mentalitatea comunităților umane în decursul mileniilor?³⁹ Se pare că resturile menajere preistorice au beneficiat de un „tratament” special la interiorul societăților arhaice, după argumentele aduse de unii autori⁴⁰.

I.1. Gropi aproape circulare în plan, având un diametru cuprins între 0,40-1,00 m și un profil drept sau ușor trapezoidal. Astfel de gropi cu fundul drept, în general nu aveau decât un singur nivel de umplere, adeseori uniform, de nuanță brun-închis, și a cărui grosime nu atingea mai mult de 0,10-0,40 m. Dat fiind aspectul unor astfel de complexe nu excludem ca unele să fi jucat și rolul unor gropi de stâlpi, cu toate că dispunerea acestora în suprafața așezării nu lasă impresia unei anumite organizări, uneori fiind prezente în vecinătatea unor gropi mai mari. Inventarul este foarte slab reprezentat, în general fiind vorba despre ceramică puternic fragmentată. În această categorie am putea include câteva complexe arheologice, cum sunt: Cx. 78, Cx. 81, Cx. 115, Cx. 134, Cx. 136 (Pl. III/6), Cx. 152 (Pl. III/7), Cx. 181 etc.

I.2a. Gropi de formă aproximativ circulară în plan și cu profilul drept sau ușor trapezoidal. Varianta I.2a a gropilor este reprezentată prin câteva complexe a căror grosime a depunerilor arheologice a variat între 0,10/0,15-0,50 m, dar a căror diametru este de obicei cuprins între 1,00-2,00 m. De asemenea, tot aici ar fi de precizat că fundul acestor gropi este cel mai frecvent unul drept, uneori prezentând unele albieri în partea centrală. Referitor la inventarul complexelor din tipul I.2a, precizăm că în anumite situații sunt caracterizate prin apariția unor piese ceramice extrem de fragmentare, adeseori materialul nefiind foarte numeros, iar alteori se remarcă prin pigmentul de chirpici și cărbune, nu odată conținând până la trei niveluri de umplere – de regulă de nuanță brună închisă. Gropile care ilustrează cel mai bine particularitățile enunțate mai sus sunt următoarele: Cx. 1, Cx. 2, Cx. 24, Cx. 104, Cx. 110, Cx. 113 (Pl. IV/8), Cx. 114 (Pl. IV/9), Cx. 119, Cx. 120, Cx. 129, Cx. 137, Cx. 146, Cx. 158, Cx. 187, Cx. 192 (Pl. XII/46), Cx. 193, Cx. 195 etc.

I.2b. Gropi de formă aproape circulară în plan, secționarea pe diametrul maxim indicând un profil trapezoidal, fiind cel mai adesea vorba despre complexe „cuptorite”.

³⁸ Nu odată în profilul acestor complexe au fost sesizate, de regulă pe margini, lentile relativ subțiri (aproximativ 0,05-0,10 m) de culoare brună-gălbuie, apropiate cromatic de solul în care au fost cercetate, acest lucru indicând faptul că după o anumită perioadă, probabil scurtă de timp, pereții începeau să se prăbușească la interiorul gropilor.

³⁹ Chapman 2000, p. 41-42; Mirea 2005, p. 41.

⁴⁰ Dragoman 2013, p. 107-110. A se vedea în special trimiterile din text la bibliografia străină.

În privința dimensiunilor, în cazul unor astfel de complexe partea superioară a gropii prezenta un diametru de aproximativ 1,00 m, față de cel al fundului de circa 1,50 m, adâncimea maximă atingând 0,40-0,60 m. Sedimentul de la interiorul gropilor este similar din punct de vedere al consistenței și cromaticii cu cel descris în cazul complexelor de tipul I.2b. Se supun clasificării noastre următoarele complexe arheologice: Cx. 153 (Pl. IV/10), Cx. 156 (Pl. IV/11), Cx. 160 și Cx. 162.

I.3a. Gropi de formă circulară sau aproximativ circulară în plan, cum sunt Cx. 89 (Pl. V/12), Cx. 175 și Cx. 231, prezentând adeseori un profil drept sau ușor trapezoidal. Față de grupa gropilor de la punctul I.2a, complexele de tipul I.3a sunt caracterizate prin valorile mult mai mari ale adâncimilor, cuprinse aproximativ între 0,70 m și 1,50 m, diametrul atingând în general 1,00-1,50 m. Și în cazul gropilor menționate, umplutura este de nuanță brună sau brună închisă, de regulă destul de uniformă. În privința inventarului unor asemenea complexe arheologice, subliniem prezența unui număr infim de materiale arheologice, comparativ cu dimensiunile gropilor, reprezentate în anumite situații prin fragmente de rocă locală (cum sunt gresiile și micașistul).

I.3b. Gropi circulare sau aproximativ circulare în plan, dar conținând un profil trapezoidal, fiind prin urmare cuptorite mai ales în partea inferioară. Caracteristicile acestor complexe sunt foarte asemănătoare cu cele ale gropilor din categoria descrisă anterior, I.3a, mai ales în privința volumului, cu diametrul cuprins între 1,00-2,00 m și cu adâncimea aflată între 0,70 și 1,50 m. Umplutura complexelor care pot fi incluse în această clasificare, cum ar fi Cx. 82, Cx. 130 (Pl. V/13), Cx. 139 (Pl. XII/37), Cx. 145, Cx. 186, Cx. 197 etc., este de nuanță brună sau brună închisă, nu odată astfel de gropi prezentând până la patru niveluri distincte de umplere. De obicei în complexele denumite I.3b am întâlnit o cantitate mai mare de materiale arheologice, printre care ivirea unor obiecte din bronz, întregi sau fragmentare, reprezentate mai ales prin piese mărunte, cum ar fi ace (Pl. XII/38-39), dălțițe (Pl. XII/37), *saltaleoni* (Pl. XII/40) etc. Dintre aceste artefacte, amintim descoperirea unei ceșcuțe cu toarta ruptă din vechime (Pl. XII/45), depuse cu gura în jos, în jumătatea inferioară a gropii Cx. 130. Prin forma piesei ceramice, factură (semifină), cromatica neagră, dar mai ales prin motivele decorative, în acest caz reprezentate din grupări de câte patru incizii, dispuse oblic pe umărul piesei ceramice, distanțate în mod egal, putem să precizăm câteva asemănări în siturile din sud-vestul Transilvaniei, de la Deva-*Cimitirul Ceangăilor*⁴¹ și *Viile Noi*⁴², socotite în trecut drept „înrudite/asemănătoare cu cele de tip Igrîța”⁴³, iar mai recent cuprinse în orizontul descoperirilor de tip Deva-Românești⁴⁴. Alte piese ceramice, tot dinspre nord-estul Banatului, de această dată din mediul cultural Balta Sărată târziu,

⁴¹ Andrițoiu 1982-1983, p. 128, 136, pl. 5/7; Andrițoiu 1992, p. 71, 230, pl. 62/7; Popa, Totoianu 2010, p. 285, pl. 78/1, 3.

⁴² Andrițoiu 1982-1983, p. 129, 136, pl. 5/21-22; Andrițoiu 1969, p. 42-43, fig. 6-7; Floca 1969, p. 15-16, fig. 9; Andrițoiu 1992, p. 71, 230, pl. 62/21-22.

⁴³ Andrițoiu 1982-1983, p. 126, 130-131; Vasiliev *et alii* 1991, p. 113; Andrițoiu 1992, p. 69, 72; Vasiliev 2004, p. 135.

⁴⁴ Popa, Totoianu 2010, p. 226.

apropiate din punct de vedere a formei sau a ornamentației cu ceșcuța din Cx. 130, au fost descoperite la Păru⁴⁵, Susani-Grămurada lui Ticu⁴⁶ și Valea Timișului-Rovină⁴⁷.

I.3c. Groapă de dimensiuni mari, aproape circulară în plan și cu profilul trapezoidal, „sub formă de clopot” (Pl. V/14). În această categorie a gropilor putem să includem un singur complex (Cx. 98), cu o grosime a depunerilor care atingea aproximativ 2,00 m, iar a cărui diametru al bazei a fost cuprins între 2,00 m și 2,50 m, în partea superioară diametrul maxim ajungând la circa 1,00 m. Nivelurile de umplere ale gropii, cel puțin șase, prezintă o cromatică diferită, cum ar fi brun închis, gălbui, negru-cenușiu, detalii care ne indică umplerea lui Cx. 98 în „diferite perioade de timp”, stratigrafia gropii fiind una destul de complexă. Precizăm că partea inferioară a gropii a fost săpată într-un sediment nisipos, extrem de instabil⁴⁸.

I.4. Groapă relativ circulară în plan, dar a cărui profil este asemenea unui „brăduț”. Sedimentul de la interiorul gropii a fost unul compact, de nuanță brună sau brun închis. Complexul Cx. 144 (Pl. V/15) poate fi considerat „unicul” de acest gen în cadrul sitului. Studiarea cu atenție a profilului ne arată că ideea unor astfel de complexe este asemănătoare cu a gropilor cu secțiunea trapezoidală sau clopotită. Inițial, cel mai probabil, a fost săpată o groapă cu profilul trapezoidal, cu diametrul în partea superioară de 0,80 m și cu 1,00 m la bază, iar mai apoi din centrul acesteia s-a pornit săparea unei alte gropi cu o secțiune similară, cu un diametru la gură de circa 0,60 m, iar către fund cu un diametru aproape de 0,70 m. Scopul unor astfel de complexe și mai ales nevoia pentru o astfel de arhitectură este greu de imaginat, singurul lucru cert fiind acela al prezenței unor materiale arheologice și osteologice fragmentare, corespunzătoare unor „deșeuri menajere”.

II. Complexe menajere cu material litic. Față de modul în care am „definit” astfel de complexe arheologice puțin mai devreme, am adăuga că pe cuprinsul sitului de la Brănișca-Pescărie Vest au fost surprinse și alte versiuni ale gropilor menajere, mai exact a celor din tipul cu materiale litice/„pietre”. Cercetările arheologice au arătat că în sedimentul complexelor Cx. 47 (Pl. VI/16a), Cx. 51, Cx. 56, Cx. 121, Cx. 170, Cx. 206 (Pl. VI/16b) și Cx. 221 au fost surprinse diferite categorii de roci, cum ar fi de exemplu: bazaltul adus din Măgura de la Bretea Mureșană, gresiile bogate în oxizi de fier (folosite pentru extragerea ocrului) sau pietrele de râu, acestea din urmă colectate cel mai probabil din albia Mureșului. Fără a putea înțelege rostul unor asemenea roci, unele aduse și de la 4-5 km distanță (cum este bazaltul din Măgura de la Bretea Mureșană), bănuim că astfel de materiale litice îndeplineau un anumit rol în cadrul complexelor arheologice, pe care îl putem doar presupune în momentul de față, poate în legătură cu funcționalitatea anterioară a gropilor? În același timp nu trebuie să excludem și varianta conform căreia rocile prezente în astfel de complexe au ajuns acolo asemenea „resturilor

⁴⁵ Drașovean, Tincu 2014, p. 30-31.

⁴⁶ Stratan, Vulpe 1977, p. 30, Taf. 27/ 6, 16, 20, 22; Gumă 1997, p. 64, 244, pl. LXX/5, 10, 15, 21.

⁴⁷ Gumă 1993, p. 164, pl. II/2, 4; Gumă 1997, p. 54, 236, pl. LXII/12, 21.

⁴⁸ Ca urmare a solului nisipos din acea parte a sitului, dar și datorită puternicei cuptoriri, colectivul de cercetare a sitului Brănișca-Pescărie Vest a luat hotărârea ca cercetarea complexului să se efectueze printr-o secționare cu excavatorul, în alte condiții fiind pusă în primejdie viața arheologilor și a muncitorilor datorită instabilității solului, încălcându-se astfel normativele în vigoare privind protecția muncii.

menajere”, având același statut cu materialele ceramice și osteologice, toate puternic fragmentate.

La nivelul bronzului târziu mai cunoaștem câteva situații similare, unde în umplutura complexelor cu „deșeuri menajere” sau cu alte categorii de materiale arheologice au apărut diferite tipuri de roci, blocurile de gresie și galeții de râu fiind cel mai frecvent întâlniți. Cel mai la îndemână exemplu este o groapă cu materiale de tip Susani (sau Susani-Simeria) descoperită în vara lui 2019 în punctul Simeria-*În Vie*. În situl amintit, pe fundul unei gropi clopot au fost observați mai mulți galeți de râu cu forme și mărimi diferite, tasați în sterilul de culoare gălbuie, modul de dispunere al pieselor litice asemănându-se cu o „podea”⁴⁹. Un alt caz interesant este al gropii C 42 de la Șoimuș-*Teleghi*, unde pe fundul complexului au fost aranjați bolovani de râu, mai cu seamă pe marginea cuptorită. Reamintim că inventarul arheologic special al complexului C 42 i-a determinat pe o parte din autorii cercetărilor de la Șoimuș-*Teleghi* să considere că în groapă au fost „depuse” o parte din materialele care probabil aveau legătură cu sistemul de credințe/universul magico-religios al comunităților de sfârșitul epocii bronzului⁵⁰. În sfârșit, o a treia situație provine din vestul României, fiind înregistrată în timpul cercetărilor preventive întreprinse în situl de bronz târziu *A1_I* de la Șagu, complexul 52 prezentând diferite piese litice în umplutura gropii⁵¹.

II.1a. Gropi de formă circulară sau aproape circulară în plan având un diametru maxim de circa 1,00 m, adâncimea unor astfel de complexe ajungând la 0,50-0,80 m. Adeseori complexele de acest gen prezintă la secționare un profil relativ drept sau ușor trapezoidal, cel din urmă caz fiind întâlnit când groapa nu era săpată uniform în partea inferioară. În această categorie putem să includem complexele Cx. 47 (Pl. VI/16a), Cx. 56, Cx. 170 și Cx. 206 (Pl. VI/16b), unde pe fundul acestora au fost determinate pietre de râu, dar mai ales bucăți de gresie, unele bogate în oxizi de fier, acelea prezentând o cromatică roșie-sângerie sau gălbuie. Față de restul gropilor, cu totul interesantă a fost dispunerea unor blocuri de gresie de nuanță cărămiziu-vineție, probabil colectate din zona albiei Mureșului, exact în partea centrală a gropii Cx. 206 (Pl. VI/16b), rezultând astfel ocuparea a circa 70% din spațiul interior al complexului cu piesele litice menționate. În privința sedimentului de la interiorul gropilor, amintim prezența unor umpluturi de nuanță brună cu pigment de chirpici sau de culoare brun-cenușie cu cărbune.

II.1b. Gropi de formă circulară în plan, prezentând un diametru maxim de aproximativ 1,50 m, adâncimea ajungând la circa 1,00 m. Complexele care pot fi incluse în această categorie sunt reprezentate de Cx. 51, Cx. 121 și Cx. 228. În general astfel de complexe prezintă un profil drept la începutul secționării, dar către partea inferioară gropile se cuptoresc, rezultând astfel un profil de formă trapezoidală, sub formă de clopot. De altfel, în cadrul gropilor au fost surprinse cel puțin trei niveluri distincte de umplere, majoritatea de culoare brună sau brună închisă cu pigment de chirpici, cărbune și urme de cenușă. Pe fundul gropilor sau aproape de partea lor inferioară se găsesc în special gresii gălbui și bazalte de nuanță cenușiu închis. De remarcat ar fi prezența a

⁴⁹ Informațiile ne-au fost oferite cu multă amabilitate de responsabilul științific al șantierului, C.Ș. Costin-Daniel Țuțuianu (Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva).

⁵⁰ Rișcuța, Marc 2015a, p. 141, fig. 2; Rișcuța, Marc 2015b, p. 43-44, fig. 2.

⁵¹ Sava *et alii* 2011, p. 64, fig. 115.

două blocuri de bazalt cu dimensiuni semnificative, depuse pe marginea de nord a complexului Cx. 228.

II.1c. Groapă de formă aproximativ circulară în plan, a cărui diametru maxim ajunge la circa 1,40 m, adâncimea fiind de 0,40 m. Complexul discutat, Cx. 161 (Pl. VI/17), la secționare prezenta un profil drept, mai ales în partea superioară, dar pe măsură ce se adâncea, către fundul gropii s-a observat o cupitorire. Groapa a fost umplută cu un sediment de culoare brună-cenușie, rar fiind sesizat pigmentul de chirpici (mai mult în partea superioară a complexului). Cx. 161 este ușor „atipic” față de complexe descrise mai înainte, în primul rând prin cantitatea importantă de material litic amestecat cu ceramică, depuse mai ales în partea superioară a complexului, mai puțin în zona fundului.

III. Complexe cu depuneri de materiale arheologice. Un tip inedit de complexe, comparativ cu ceea ce s-a prezentat puțin mai devreme (din tipurile „I” și „II”), îl constituie și contextele care au fost introduse în rândul celor „cu depuneri de materiale arheologice”. În această situație sunt câteva gropi a căror inventar și „arhitectură” ne indică cel mai probabil o altă funcționalitate. Pe baza modului în care au fost dispuse anumite categorii de artefacte în cadrul complexelor, concomitent cu prezența unor piese arheologice întregibile, alcătuite în special din recipiente ceramice întregi sau întregibile, avem bănuiala că suntem în fața unei grupe de gropi cu un statut special. Foarte probabil o latură a spiritualității comunităților din epoca târzie a epocii bronzului ar putea avea legătură și cu genul acesta de descoperiri, un astfel de complex, încadrat în grupul cultural Susani (descoperirile de tip Susani-Simeria), fiind identificat încă din timpul realizării diagnosticului arheologic în situl de la Brănișca-Pescărie Vest⁵².

În același timp, dincolo de orice ipoteze formulate asupra rolului unor astfel de complexe, considerăm că contextele arheologice care vor fi enumerate în continuare, oferite spre exemplificare, aparțin aceluiași „curent cultural” de la sfârșitul epocii bronzului din centrul și sud-estul Europei, practic din rândul celor cu „depuneri de materiale arheologice”. În acest sens, reamintim că discuțiile privind caracterul aparte al unor astfel de complexe arheologice sunt tot mai frecvente și în literatura românească, dovadă sunt o serie de studii de dată recentă care abordează astfel de situații, oferindu-se un alt tip de argumentație, cum că prezența unui anumit tip de inventar, cum ar fi spre exemplu cămile sau ceștile, ar putea fi relaționate cu conținutul vaselor (lichide, băuturi alcoolice – „berea preistorică”), unele fiind socotite drept vase pentru ofrande sau expresii ale identităților sociale⁵³. Cu certitudine că depunerea doar a unor tipuri de recipiente ceramice sau obiecte ar putea fi puse pe seama unei activități anume sau a unui ritual, dar până la precizarea cu exactitate a tipului de lichid băut din acele recipiente, de ce nu, poate a alimentelor sau a plantelor cu efect psihotrop consumate, mai este cale lungă, fiind necesar un spectru foarte larg de analize asupra conținutului vaselor.

⁵² Colțeanu, Bărbat 2015, p. 79-81, fig. 9-12.

⁵³ Marta 2006-2007, p. 111-122; Motzoi-Chicideanu 2011, p. 669; Marta 2013, p. 199-213; Bejinariu 2014, p. 296-304; Gogâltan 2014, p. 35-53. În cazul înmormântărilor, în cadrul necropolei specifice orizontului Balta Sărată târziu de la Păru, au fost sesizate o serie de recipiente sparte aflate în inventarul mormintelor, unele puse pe seama libațiilor care aveau loc în timpul ceremoniilor funerare (Vezi: Drașoveanu, Tincu 2014, p. 30).

III.1. Gropi cu o formă aproape circulară sau ușor neregulată a conturului, cu profilul la secționare trapezoidal, a căror diametru se situează în jurul valorii de 1,00 m, cu o grosime a depunerilor între 0,30-0,40 m. Elementul distinctiv al unor astfel de complexe arheologice, cum este cazul lui Cx. 3 (Pl. VI/18) și Cx. 28, este oferit în primul rând de umplutura complexelor, predominantă din chirpici, mai puțin din sediment de culoare brună, alături de prezența unor forme ceramice aproape întregibile. În cazul lui Cx. 3, amintim umplerea jumătății inferioare a complexului cu fragmente de chirpici cu amprente de nuiiele și bucăți de cărbune, asemenea unui „covor din chirpici și cărbune”, iar mai apoi depunerea unui vas de mari dimensiuni, spart pe loc (?), în zona centrală a lui Cx. 3. Umplutura lui Cx. 28 a fost alcătuită dintr-un sediment de culoare brună, la care s-a adăugat o cantitate impresionantă de chirpici cu amprente împreună cu resturi de cărbune. La diferite adâncimi au fost depuse părți ale unor recipiente ceramice care se puteau reconstitui, o formă de mari dimensiuni, respectiv un posibil perete de vas sac fiind așezat la marginea de sud a gropii, aproape de fundul complexului.

III.2a. Groapă aproximativ circulară în plan, cu profilul drept la secționare, prezentând un diametru de circa 1,00-1,20 m și o adâncime cuprinsă între 0,10-0,15 m. Sedimentul de la interiorul gropii era de culoare brună, cu foarte puține urme de cărbune și pigment de chirpici. Pentru Cx. 67 (Pl. VI/19a) remarcăm modul de dispunere al pieselor ceramice, care la prima vedere sunt destul de fragmentare, în partea centrală a gropii, unul peste celălalt, asemenea unui „morman” de obiecte. Din punct de vedere al facturii, precizăm că în majoritatea cazurilor avem o ceramică grosieră/semifină, predominant cărămizie. Cercetarea arheologică a evidențiat lipsa oricăror altor materiale arheologice pe marginile gropii, exceptând zona centrală.

III.2b. Oarecum asemănător cu complexul discutat anterior este cazul lui Cx. 163 (Pl. VII/20), a cărui strategie de săpare a fost pe „cadrane”. Surprinzător este faptul că în poftida unui complex cu diametrul maxim de circa 2,00 m, pe axul est-vest, și cu un diametru mic de circa 1,80 m, pe axul nord-sud, dispunerea inventarului ceramic s-a efectuat pe o suprafață de maxim $0,70 \times 0,70$ m, materialul fiind „comasat” în partea de est a gropii. Și în acest caz, asemenea lui Cx. 67, umplutura gropii era una „curată”, de nuanță brună închisă. În privința formelor ceramice identificate, precizăm că inițial a fost spartă (poate pe loc) o oală de culoare neagră, bitronconică, de mari dimensiuni, pereții fiind așezați unul lângă/peste celălalt, deasupra cărora au fost depuse câteva bucăți din chirpici și o cană întreagă cu toarta supraînălțată (Pl. XII/43), culcată pe partea cu toarta. Mai precizăm că zona în care au fost depuse piesele ceramice se adâncea cu încă 0,20 m față de restul gropii. Particularitatea principală a unui astfel de complex arheologic, cum este și exemplul lui Cx. 163 (Pl. VII/20), este oferită mai ales de modul de dispunere al inventarului ceramic, dar și de prezența unor artefacte întregi sau aproape întregi, vădit așezate intenționat.

Sub aspect cronologic, cana cu toarta supraînălțată, fără ornamente, cunoaște foarte bune analogii la finalul bronzului târziu în cadrul culturii Cruceni-Belegiș, chiar în necropola de la Cruceni⁵⁴, în cele ale grupului cultural Igrița⁵⁵, dar și la palierul

⁵⁴ Radu 1973, p. 514, 516-519, pl. 7/3, 8/3, 9/3; Gumă 1993, pl. VIII/14, IX/11; Gumă 1995, p. 119, pl. I/9; Gumă 1997, p. 257, pl. LXXXIII/11.

⁵⁵ Chidioșan, Emödi 1982, p. 73-74, fig. 6/5; Chidioșan, Emödi 1983, p. 22, 29-30, fig. 6/7, 7/1.

cronologic al descoperirilor corespunzătoare cu faza finală a grupului Balta Sărată, cum ar fi în primul nivel al tumulului de la Susani⁵⁶ sau mai recent în necropola de la Păru⁵⁷. În date absolute, aceeași cană din Cx. 163 ar putea fi parțial „contemporană” cu o piesă ceramică apropiată tipologic din situl Sântana-Cetatea Veche, a cărei context arheologic a fost datat în intervalul 1487-1306 cal BC 2 sigma⁵⁸.

III.3. Groapă aproape circulară în plan, a cărei profil prezenta o formă trapezoidală, cu un diametru cuprins între 2,00 și 2,50 m, iar a cărei grosime a depunerilor arheologice ajungea la 0,30-0,45 m. Umplutura lui Cx. 155 (Pl. VI/19b) a fost relativ unitară din punct de vedere al conținutului, fiind alcătuită din ceramică, materiale osteologice, cărbune și pigment de chirpici. Precizăm că nuanța cromatică a sedimentului era de un cenușiu închis. Temeiurile care ne-au determinat să inserăm și pe Cx. 155 în rândul gropilor cu „depuneri” au fost influențate în special de relevarea, în timpul cercetărilor arheologice, a unei cantități semnificative de piese ceramice în diferite puncte ale complexului, fie pe fund sau în nivelurile intermediare. De cele mai multe ori au fost depuse forme ceramice aproape întregibile, cum ar fi oala de tip bitronconic – „etajată” și recipiente din categoria străchinilor și a ceștilor.

III.4. Groapă aproape circulară în plan, cu diametrul maxim de 0,70 m și un sediment a cărui grosime varia între 0,70-0,80 m. La secționare, singurul complex arheologic de acest gen, Cx. 171 (Pl. VII/21a), prezenta un profil trapezoidal, fiind ușor cuprort în partea inferioară. Umplutura gropii avea o nuanță cenușie, cu puține materiale arheologice și pigment de chirpici, exceptând apariția, în momentul săpării complexului, a unei depuneri de materiale ceramice și chirpici, asemenea unui „covor de piese”, în partea inferioară a lui Cx. 171 (Pl. VII/21a). În acest caz, în opinia noastră, considerăm că identificarea unor profile aparținând unor forme ceramice aproape întregibile, dispuse exact pe fundul gropii, împreună cu pereții de chirpici, formează o posibilă depunere.

III.5. Un alt complex care a fost înglobat în această grupă, de această dată de tip parțial adâncit, poate fi considerat și Cx. 215 (Pl. VII/21b). Diametrul maxim al lui Cx. 215, de 2,00 m, a fost înregistrat pe axul est-vest, în general profunzimea depunerilor de materiale arheologice nedepășind 0,10-0,20 m. Forma complexului, una aproximativ circulară, a fost stabilită pe baza concentrației de materiale arheologice. Câteva detalii cu totul interesante ne rețin atenția în privința complexului Cx. 215: prezența unui spațiu gol, de formă oarecum patrulateră, în partea centrală, fără nicio categorie de material arheologic (de circa 1,80 × 0,80 m), arderea secundară puternică a întregului lot de materiale arheologice, reprezentat aproape în totalitate din obiecte de formă piramidală perforate, unele întregi, iar altele fragmentare, aplicații plastice/chirpici (?), dar și prin fragmente de gresii. Mai indicăm că un bloc masiv de gresie a fost amplasat aproape în mijlocul complexului, poate cu scopul de a marca zona depunerilor (?). Așa cum se prezintă inventarul din complexul discutat, trecut printr-o incendiere, respectiv cu urme vizibile de ardere secundară, putem afirma cu certitudine că Cx. 215 nu reprezintă altceva decât rezultatul unei depuneri de piese, selectate în

⁵⁶ Stratan, Vulpe 1977, p. 30, Taf. 27/25.

⁵⁷ Drașovean, Tincu 2014, p. 28.

⁵⁸ Sava *et alii* 2019, p. 164, 166, table 1, fig. 5.

prealabil și ordonate într-o formă aproximativ circulară. Aproape fără rezerve putem afirma că întregul repertoriu de obiecte din complexul Cx. 215 provine dintr-un spațiu care a fost trecut prin foc, iar în acest caz bănuim că a fost vorba despre o locuință, anexă, instalație de ardere sau poate chiar de un loc special – ancorat la „universul spiritual” al comunităților din epoca târzie a bronzului (?).

Întrebarea care se pune este de ce a fost nevoie să fie utilizate greutatea de lut ars, fragmente de chirpici și blocuri de gresie, aproape toate arse secundar, pentru conturarea unei zone cu depuneri, dar mai ales de ce au fost aranjate astfel încât să imite cercul?

IV. Complexe cu materiale osteologice umane (contexte funerare). O altă parte a complexelor arheologice cercetate în punctul Brănișca-*Pescărie Vest*, unele destul de asemănătoare, în anumite privințe, cu cele din varianta III – descrise mai sus, sunt contextele cu posibil caracter funerar. În rândul unor asemenea complexe au fost introduse gropile sau vasele ceramice în care au fost semnalate materiale osteologice pe care noi le considerăm posibil umane. Tot aici subliniem că lotul de oase fără urme de ardere, cu stigmat de arsură și incinerate nu au fost analizate din punct de vedere antropologic și zooarheologic, interpretările noastre bazându-se strict pe informațiile preliminare obținute în timpul cercetărilor arheologice. În același timp, ca urmare a prezenței în unele gropi deopotrivă a oaselor calcinate alături de cele fără urme de arsură, complexe nu au fost structurate în funcție de acest criteriu.

Cele mai apropiate complexe funerare de cazurile care urmează a fi prezentate, atât sub aspect cronologic, cât și din punct de vedere cultural, ar fi descoperirile de la Păru, unde a fost identificată, după cum mărturisesc autorii cercetărilor, cea mai mare necropolă de incinerare Balta Sărată târzie⁵⁹. În „contradicție” cu aceste descoperiri dinspre nord-estul Banatului – extrem de numeroase, ar fi cele din zona Mureșului inferior (Arad – Nădlac), unde siturile cercetate nu au oferit un număr foarte mare de complexe funerare specifice etapei bronz târziu II (BT II), dar a căror descriere este într-o anumită măsură asemănătoare de cele cercetate la Brănișca⁶⁰.

IV.1a. Gropi de formă aproximativ circulară în plan, cu profilul drept sau ușor trapezoidal, a căror diametru se situează în jurul valorii de 1,00 m, cu o grosime a depunerilor între 0,20-0,30 m. Un alt detaliu comun pentru astfel de complexe arheologice este oferit de umplutura acestora, „sigilate” în partea superioară de un nivel gros de circa 4-7 cm, de culoare brună, cu puține artefacte. Tot aici amintim că față de stratul de călcare de la momentul cercetărilor preventive, reprezentat prin nivelul arabil, gropile au fost conturate la 0,30 m. Elementul distinctiv al unor astfel de complexe, în acest caz alcătuite din gropile Cx. 21 (Pl. VII/22a) și Cx. 22 (Pl. VII/22b), este dat de numărul ridicat al pieselor arheologice, cum este spre exemplu al obiectelor ceramice.

Pentru început, subliniem apariția unei tibii umane în Cx. 21, a cărei depunere s-a efectuat în vecinătatea unui bulgăre de ocră bicrom (roșu și gălbui), în realitate o gresie extrem de friabilă și bogată în oxizi de fier. Atragem atenția că descoperirea unor bucăți de ocră, de această dată peste oasele cremate, a fost întâlnită într-un mormânt de incinerare (M2) de la Ticvaniul Mare-*Ferma nr. 2*, necropolă plană de incinerare

⁵⁹ Drașovean, Tincu 2014, p. 28-31.

⁶⁰ Sava, Ignat 2016, p. 185-186, 192, 195, fig. 17; Ignat, Sava 2019, p. 7-9, 12-13, 16-17.

plasată de Marian Gumă în etapa Reinecke Ha A₁-Ha A₂⁶¹. În acest context mai adăugăm că Ioan Emödi a semnalat cu mai mulți ani în urmă prezența unor „bucăți de rocă roșie” în cadrul presupusei „necropole” din *Peștera Igrița*, situație întâlnită și în cadrul altor peșteri din zonă care conțineau la rândul lor morminte⁶².

Tot în Cx. 21 amintim descoperirea unei ceșcuțe, fără toartă, nedecorată, plasată pe marginea gropii, într-o porțiune ușor cuptorită, dar și o cantitate importantă de materiale ceramice fragmentare. Dintre aceste artefacte, majoritatea așezate în partea aproximativ centrală a complexului Cx. 21, a fost sesizată o formă pântecoasă, cu profilul în „S”, bogat ornamentată prin motive adâncite, dispuse în ghirlandă, vertical sau sub formă de „X-uri” (Pl. VII/22a). Pentru motivele decorative întâlnite pe piesa ceramică din Cx. 21 au fost găsite corespondențe la Românești-*Peștera cu Apă*, în mediul Balta Sărată târziu⁶³ sau în ceea ce mai nou se înțelege prin descoperiri de tip Deva-Românești⁶⁴.

Groapa Cx. 22 (Pl. VII/22b), spre deosebire de complexul precedent – Cx. 21, se distinge prin depunerea unui castron, spart pe loc, dar și a mai multor fragmente ceramice care ar putea reconstitui forma inițială a unor recipiente ceramice deschise. Și în cazul lui Cx. 22, asemenea lui Cx. 21, umplutura complexului conținea chirpici și numeroase bucăți de cărbune, dar și urme de oase calcinate.

Foarte apropiate din punct de vedere al conținutului și al formei gropilor, complexe menționate, Cx. 21 și Cx. 22, se aflau la circa 4-5 m unul de celălalt. Presupunem, pe baza inventarului, dar și datorită manierei în care se aflau „ordonate” piesele arheologice, că ne aflăm în fața unor posibile depuneri sau a unor contexte de natură funerară.

IV.1b. Gropi de formă aproximativ circulară în plan, cu un diametru maxim la bază (în cuptorire) cuprins între 1,00-1,50 m, prezentând un profil trapezoidal, având o umplutură de culoare brună cu pigment de cărbune și chirpici, cu o adâncime cuprinsă în jurul valorii de 0,50 m. Două complexe pot fi incluse în această categorie, Cx. 54 și Cx. 132 (Pl. VIII/23), ambele conținând în partea centrală un vas de tip urnă. Ca o particularitate a complexului Cx. 54, remarcăm depunerea aproape perfect orizontală a unui nivel de cărbune și cenușă cu urme de pigment de chirpici, gros de circa 0,03-0,04 m, exact pe fundul gropii. Despre existența unor astfel de situații mai avem cunoștință în cazul necropolei de incinerare Balta Sărată târzie de la Păru⁶⁵.

Din cele două posibile morminte discutate, la care am făcut referire mai sus, ne vom opri mai pe larg asupra lui Cx. 132 (Pl. VIII/23). Complexul s-a remarcat prin descoperirea în partea centrală a gropii a unui vas ceramic, asemenea unei urne, așezată pe un „covor” de fragmente ceramice, unele de mari dimensiuni, foarte probabil sparte pe loc, în anumite situații dispuse de jur împrejurul recipientului ceramic. Alte câteva detalii legate de arhitectura complexului, evidențiate în timpul cercetărilor arheologice,

⁶¹ Gumă 1993, p. 175.

⁶² Emödi 1980, p. 268.

⁶³ Gumă 1993, pl. VI/2; Rogozea 1994, p. 155-156, 159, pl. III/4; Gumă 1997, p. 64, 245, pl. LXXI/2.

⁶⁴ Popa, Totoianu 2010, p. 226.

⁶⁵ Drașovean, Tincu 2014, p. 30.

ne-au atras atenția⁶⁶. În primul rând identificarea în partea superioară a gropii, lângă vasul „urnă”⁶⁷, a unui percutor din cuarțit alb-gălbui (translucid)⁶⁸, cu urme slabe de uzură, mai apoi descoperirea unor fragmente de oase, în general prost păstrate, unele și calcinate, dispuse în special către baza recipientului ceramic central (la exterior!) – vasul de tip urnă. Pe marginile gropii, mai exact în cuptorire, au fost depuse toarte de unele ceșcuțe, părți mai mult sau mai puțin întregibile ale unor vase ceramice, dar și bucăți de cărbune.

Aspectul inventarului arheologic, alături de modul de dispunere al acestuia, ne încredințează că ne aflăm în fața unei depuneri arheologice, posibil apropiate chiar de ideea unui mormânt. Analogiile unui astfel de complex, cel puțin din punct de vedere al „arhitecturii”, sunt la Cefa-La Pădure, o parte din materialul ceramic de acolo fiind considerat de tip Gáva timpuriu cu elemente de tradiție Lăpuș II și Igrița⁶⁹. De asemenea, prezența unui percutor în partea superioară a gropii (galet de râu) ne arată corespondențe cu elemente mai timpurii, cum sunt cele din etapa finală a grupului Balta Sărată, unde la Păru două morminte de incinerare (269 și 333) au fost marcate în partea superioară prin câte o piatră de râu de mari dimensiuni⁷⁰. Tot aici menționăm descoperirea în „nișa IV” a peșterii *Igrița* a unor galeti de râu plați („circa 20”), cu diametrul de 0,06-0,08 m, care au fost presupuși a reprezenta „un pat” sau „o manta” a mormântului, respectiv un posibil semn al complexului funerar⁷¹.

IV.1c. Groapă de formă circulară în partea superioară, cu diametrul de circa 1,00 m, a cărei adâncime ajungea la aproape 0,80 m, cu zona inferioară nu foarte puternic cuptorită. Precizăm că umplutura gropii era de culoare brună închisă cu urme slabe de pigment de chirpici. Aproape pe fundul complexului Cx. 148 (Pl. VIII/24) a fost depusă o calotă craniană umană, fragmentară, destul de prost păstrată. Se pare că a fost „decupată” doar partea superioară a calotei craniene. Exceptând descoperirea craniului uman, în complex nu au fost relevate alte categorii de materiale „speciale”, ci doar piese ceramice extrem de fragmentare, chirpici și câteva piese litice, acestea din urmă lăsând impresia unor deșeuri menajere. Sub aspect cultural, ca urmare a faptului că fragmentele ceramice nu se păstrau în cele mai bune condiții, doar presupunem eventuale conexiuni ale acestora cu descoperirile de tip Deva-Românești⁷².

Aparent, situația lui Cx. 148 nu lasă prea multe posibilități pentru orice fel de interpretare, exceptând pe cele ale unor posibile corespondențe în „culturile” de la sfârșitul bronzului târziu din vestul României. Un astfel de complex, asemenea lui Cx.

⁶⁶ Urna conținea în partea de sus, în sedimentul vasului, fragmente dintr-un posibil capac, reprezentat printr-un fund de vas ceramic (castron?) și câteva părți din perete.

⁶⁷ O astfel de situație a mai fost semnalată în Banat de Florin Medeleț, în contextul publicării unui studiu despre „câmpurile de urne funerare”, unde lângă urnă se găsea o gresie arsă secundar (Medeleț 1995, p. 299).

⁶⁸ Utilizarea unor pietre pentru marcarea mormintelor sau drept capac pentru recipientele ceramice din categoria urnelor, a fost întâlnită încă din neolitic, un astfel de caz fiind semnalat în nord-vestul Turciei, la Yenikapı, unde trei urne de incinerare, specifice stilului ceramic Yarimbürgaz 4 (datat, parțial, în prima jumătate a mileniului VI BC, n.a.), prezentau pe post de capac un galet de culoare albă (Kizilitan, Polat 2013, p. 124-125, 161, fig. 47).

⁶⁹ Crișan, Fazecaș 2008, p. 7-9, 12, fig. 1.

⁷⁰ Drașovean, Tincu 2014, p. 31.

⁷¹ Emödi 1980, p. 267, nota 84.

⁷² Popa, Totoianu 2010, p. 226.

21, ar putea intra în rândul contextelor arheologice cu resturi de schelet uman⁷³, repertoriare de ceva vreme de Malvinka Urák și Liviu Marta pentru zona Tisei Superioare⁷⁴. Tot din arealul respectiv cităm două situații interesante, de genul celei din Cx. 148, una la Lazuri-*Lubi tag*, unde din nivelul Suciul de Sus/Lăpuș II-Gáva I provine partea superioară a unei calote craniene⁷⁵, iar o a doua de la Nyíregyháza-Oros-Mega *Üzleti Park*, aici pe fundul unei gropi clopotite (Gáva) identificându-se craniul unui copil de 7-8 ani⁷⁶. De altfel, tot aici am mai adăuga și descoperirea unei cutii craniene de copil (fetus, 8-8,6 luni) în așezarea de bronz târziu I (BT I) de la Șagu-A1_1, resturile osoase fiind surprinse în sedimentul de la interiorul unui vas ceramic⁷⁷.

Exemplul depunerii unor părți din corpul uman (oase care nu se află în conexiune anatomică, fragmente de cranii) se pare că devine o practică curentă și în cadrul descoperirilor de tip Deva-Românești, o astfel de descoperire petrecându-se în *Peștera cu Apă* de la Românești⁷⁸. Contextul arheologic, respectiv asocierea de piese ceramice considerate la acea vreme Balta Sărată târzie cu materiale osteologice umane, alături de interpretările propuse de autorul care a publicat rezultatele cercetărilor din *Peștera cu Apă*, îl determină pe Ion Motzoi-Chicideanu să privească cu suspiciune ipotezele lui Petru Rogozea⁷⁹. Cu toate acestea, aceeași descoperire de la *Peștera cu Apă* de la Românești⁸⁰ a fost invocată de Cristian Ioan Popa împreună cu Radu Totoianu drept analogie pentru mormintele M1/1998 și M2/1998 de la Cerișor-*Peștera Cauce* (ambele considerate de tip Wietenberg de colectivul de cercetare)⁸¹. Un ultim caz pe care dorim să-l semnalăm este cel din *Peștera Ungurului* de la Șuncuiș, unde printre materialele arheologice atribuite orizontului Igrița târziu⁸² au apărut și părți din scheletul unui copil alături de resturi de faună⁸³.

Ceea ce este cu totul interesant la nivelul perioadei finale a epocii bronzului în jumătatea de vest a României, indiferent de ariile culturale cărora le sunt atribuite, atât în cazul așezărilor, cât și în peșteri⁸⁴, este în primul rând obiceiul depunerii unor bucăți din corpul uman. Numărul tot mai ridicat al unor astfel de contexte arheologice, în care apar fragmente din schelet, calote craniene (printre preferințe), ne arată ideea unor practici care se abat de la regulile mormintelor de incinerare sau înhumare, fenomenul

⁷³ Cunoscut în limba germană prin termenii *Sonderbestattung*, *Siedlungsbestattung*, iar în engleză denumite drept *deviant burial*, *irregular burial* sau *settlement burial* (a se vedea: Urák, Marta 2011, p. 155-156; Burlacu-Timofte, Gogâltan 2016, p. 92-93, dar și bibliografia citată în ambele studii).

⁷⁴ Urák, Marta 2011, p. 155-161.

⁷⁵ Urák, Marta 2011, p. 156, 161.

⁷⁶ Urák, Marta 2011, p. 160-161.

⁷⁷ Sava *et alii* 2011, p. 80-84; Urák *et alii* 2015, p. 23-26; Ignat, Sava 2019, p. 8.

⁷⁸ Rogozea 1992, p. 99; Rogozea 1994, p. 155; Popa, Totoianu 2010, p. 228.

⁷⁹ Motzoi-Chicideanu 2011, p. 661.

⁸⁰ Popa, Totoianu 2010, p. 228, nota 1376.

⁸¹ Luca *et alii* 2004, p. 48-49, fig. 7; Luca *et alii* 2005, p. 42-43, 77, pl. XXXVII-XXXVIII.

⁸² Emödi 1997, p. 486-487.

⁸³ Emödi 1997, p. 487, nota 14.

⁸⁴ Cu toate acestea, mai rămâne de văzut în ce măsură o parte din osemintele umane identificate în peșteri se află la același palier cronologic cu restul inventarului descoperit în astfel de cavități naturale, respectiv cu artefactele aparținând bronzului târziu?

regăsindu-se și în ale zone, la același palier cronologic, cum ar fi în bazinul hidrografic al Tisei Superioare⁸⁵.

IV.2a. Complexul Cx. 38 (Pl. VIII/25, IX/26) este reprezentat printr-un vas urnă, fără capac, acesta din urmă cel mai probabil nu a existat sau a fost distrus de lucrările agricole, după cum se prezintă și partea superioară a singurului recipient ceramic. Groapa săpată pentru vasul urnă din Cx. 38 a fost foarte slab vizibilă la răzuire, fiind mult mai bine sesizată în momentul secționării, prezentând un profil calotiform, un diametru maxim de aproximativ 0,40 m, adâncimea de la punctul de conturare ajungând la 0,25 m. După cercetarea complexului Cx. 38 și flotarea sedimentului din vasul urnă în cadrul laboratorului de restaurare al Muzeului Național de Istorie a României din București, s-a constatat că la interiorul vasului se aflau pigmenți de cărbune și urme de oase calcinate. Din păcate, cele câteva materiale osteologice cremate, cu diametrul sub 5 mm, erau foarte prost păstrate. Prezența materialelor osteologice în sedimentul de la interiorul vasului, chiar și într-un număr extrem de restrâns, ne îndreptățește să putem afirma, chiar cu anumite rezerve, că suntem cel mai probabil în fața unei urne funerare specifică unui mormânt de incinerare.

Privitor la context, admitând faptul că mormântul de incinerare Cx. 38 este alcătuit doar din vasul de tip urnă, fără capac, găsim câteva asemănări în siturile de bronz târziu II (BT II) dinspre vestul României, trei exemple de acest fel ar proveni de la Pecica-Sit 14⁸⁶, Peciu Nou⁸⁷ și Sânnicolau Mare-Seliște⁸⁸.

În privința formei urnei, dorim să precizăm că principalele analogii ale unui astfel de recipient ceramic bitronconic, de culoare neagră, bine lustruit, ornamentat prin caneluri orizontale, în ghirlande, altele orientate vertical, primele dispuse orizontal sub buză, iar următoarele ornamente desfășurate pe umărul și zona diametrului maxim al vasului, se găsesc, de regulă, la nivelul bronzului târziu II (BT II). Morfologia urnei alături de motivele decorative, cel puțin la prima vedere, sunt apropiate de repertoriul vaselor din grupul cultural Igrița, după cum ne indică câteva recipiente ceramice descoperite în peșterile din Bihor, cum ar fi *Peștera Igrița*⁸⁹, *Peștera Izbândiș*⁹⁰ și *Peștera Ungurului*⁹¹. Pe de altă parte, din punct de vedere tehnologic și al ornamentației considerăm că cele mai strânse analogii ale urnei din Cx. 38, deopotrivă cronologice și tipologice, le întâlnim în mediul grupului Susani (sau în descoperirile de tip Susani-Simeria⁹²), mai exact la Deva-Viile Noi⁹³ și în inventarul tumulului de la Susani-Grămurada lui Ticu⁹⁴. Puțin mai la vest, semnalăm că o parte din ornamentația urnei corespunde și cu câteva decoruri de pe ceramica de bronz târziu II (BT II) de la

⁸⁵ Urák, Marta 2011, p. 155-161.

⁸⁶ Ignat, Sava 2019, p. 13, fig. 8.

⁸⁷ Medeleț 1995, p. 301.

⁸⁸ Stăvilă 2015, p. 234.

⁸⁹ Emödi 1980, p. 232, 238, 246, 254-255, fig. 5/9, 11/66, 78, 19/150.

⁹⁰ Chidioșan 1983, p. 21, 25-27, fig. 2/1, 3/2, 4/3.

⁹¹ Emödi 1997, p. 486, 492, 499, fig. 2-3, 26.

⁹² Popa, Totoianu 2010, p. 229.

⁹³ Andrițoiu 1982-1983, p. 127, 134, pl. 3/5; Andrițoiu 1992, p. 70, 228, pl. 60/5.

⁹⁴ Stratan, Vulpe 1977, p. 50, Abb. 6, Taf. 4/12, 6/9, 94, 16/133.

Zădăreni⁹⁵ și Sânnicolau Mare-*Seliște*⁹⁶. Raportat la descoperirile de tip Lăpuș II-Gáva I din nord-vestul României sau la cele de tip Gáva I din Ungaria, putem aprecia similitudinile vasului de tip urnă și în cadrul acestor manifestări culturale⁹⁷, un exemplu fiind și partea superioară a unei „amfore” de la Petea-Csengersima⁹⁸. În același timp amintim și prezența materialelor de tip Gáva I în spațiul de sud-vest al Transilvaniei, o parte din decorurile canelate ale oalei bitronconice din Cx. 38 aflându-se și pe un fragment ceramic de la Teleac⁹⁹.

IV.2b. Groapa practică pentru complexul Cx. 116 (Pl. IX/27) nu a fost sesizată în grund, fiind observată foarte slab în momentul secționării, mai cu seamă în zona de contact a capacului cu vasul urnă. Vasul de tip urnă este reprezentat de o oală de tip cărămiziu, grosieră, cu buza invazată, de factură grosieră. Capacul urnei este reprezentat de un vas de tip castron, cenușiu, de factură semifină, cu lobi și proeminențe plasate sub buză, cu toarte perforate orizontal.

După desfacerea cu mare atenție a recipientului ceramic, în condițiile menționate anterior pentru urna din Cx. 38, dar și după flotarea conținutului, nu a fost întâlnită nicio categorie de material arheologic sau osteologic. Aceste lucruri ridică pe bună dreptate întrebarea care ar putea fi rostul unui astfel de complex (?), asemănător în multe privințe cu ideea unui mormânt de incinerare. În opinia noastră un astfel de caz, cum este cel al lui Cx. 116, nu ar trebui exclus în totalitate din categoria complexelor care imită mormintele de incinerare, fiind probabil cel mai corect de atribuit „cenotafurilor”. Pe de altă parte, trebuie să luăm în calcul și posibilitatea ca resturile organice, cel mai probabil cremate, să nu fi fost suficient de bine păstrate pentru a putea rezista în sol.

Dacă pentru vasul urnă din Cx. 116, extrem de comun la nivelul epocii bronzului, atestat pe o perioadă îndelungată, nu sunt necesare precizarea vreunor analogii, în schimb pentru capacul urnei, un vas castron cenușiu, cu toarte perforate orizontal, cu mici proeminențe și lobi, am putea adăuga că forme oarecum apropiate (nu similare!) sunt prezente în diferite arii culturale și cronologice de la finele bronzului târziu. Din zona învecinată geografic sitului *Pescărie Vest* de la Brănișca, remarcăm o primă piesă ceramică care a fost încadrată în orizontul Balta Sărată târziu din *Peștera cu Apă* de la Românești¹⁰⁰, alte recipiente nu foarte îndepărtate de aspectul capacului (vasul de tip castron) din Cx. 116 figurând în necropolele de incinerare ale culturii Cruceni-Belegiș, cum ar fi: în faza I la Livezile¹⁰¹, în etapa II la Cruceni¹⁰² și Voiteni¹⁰³.

V. Depozit de bronzuri. Una dintre cele mai interesante descoperiri a fost aceea a unui mic depozit de bronzuri (Cx. 44b), din care se mai păstrau șapte piese depuse la interiorul unui recipient tronconic asemănător unei „căni”, brun-cărămiziu și

⁹⁵ Sava, Grumeza 2018, p. 57, 63, 70-71, pl. 3/3, 10/1, 11/6.

⁹⁶ Stavilă 2015, p. 249, pl. 4/4.

⁹⁷ Ciugudean 2011, p. 71.

⁹⁸ Marta 2009, p. 115, 274, 291, pl. 5/3B, 14/5.

⁹⁹ Popa, Totoianu 2010, p. 291, pl. 84/2; Ciugudean 2011, p. 73-74, 95, pl. VIII/4.

¹⁰⁰ Gumă 1993, pl. VI/7; Gumă 1997, p. 64, 245, pl. LXXI/7.

¹⁰¹ Gogăltan 1995, p. 188, 203, pl. VIII/1-2.

¹⁰² Radu 1973, p. 505-506, 510-514, 516, pl. 4/3, 5/2, 5, 7/6.

¹⁰³ Szentmiklosi 1998, p. 198, 206, pl. III/3.

cu flecuri de ardere secundară, cu buza ușor invazată, prevăzut cu o toartă sub buză, dar și cu ornamente adâncite sub forma unor alveole sau de tipul unor aplicații conice (Pl. XII/42). Forma ceramică a fost depusă cu gura în jos, fundul fiind spart probabil în timpul lucrărilor agricole de pe terasă, astfel în momentul descoperirii au mai fost recuperate de la „interiorul” vasului (practic din zona distrusă) următoarele obiecte de podoabă din bronz, reprezentate prin șapte brățări (Pl. XI): două cu secțiunea rotundă, două cu secțiunea romboidală și trei cu secțiunea romboidală și cu capetele terminate în spirală, toate prezentând o patină de culoare albăstrui-verzuie¹⁰⁴.

Chiar dacă scopul articolului de față nu constă în prezentarea pe larg a depozitului de bronzuri (numite în literatură și „depozite cu brățări”¹⁰⁵), considerăm totuși necesară abordarea unor probleme privind locul pe care îl ocupă astfel de piese în cronologia relativă a bronzului târziu din sud-vestul Transilvaniei.

Pentru început ne vom referi la contextul arheologic al lui Cx. 44b, unul important, mai ales că depozitul de bronzuri a fost descoperit lângă marginea de est a complexului Cx. 44a (Pl. X/28), practic în partea superioară a unei gropi cu ceea ce noi numim astăzi „deșeuri menajere”. Groapa Cx. 44a conținea în primul rând materiale ceramice fragmentare care pot fi încadrate în categoria celor de „tradiție” Balta Sărată târzie, dar care mai recent pentru nord-estul Banatului și sud-vestul Transilvaniei au fost reunite sub denumirea de descoperiri de tip Deva-Românești¹⁰⁶. Cel puțin teoretic se poate susține că depozitul a fost îngropat la o dată ulterioară practicării gropii Cx. 44a, fiind destul de greu de echivalat acest lucru într-un interval de timp anume.

Mult mai multe informații, până la discuția asupra obiectelor din bronz, ar putea să ne aducă și vasul în care au fost depuse artefactele preistorice. Mai înainte consemnam faptul că toate brățările au fost așezate într-un recipient ceramic, plasat cu buza în jos, fără partea inferioară. Din fericire se păstrează o parte a importantă a vasului în care au fost puse bronzurile, forma ușor bitronconică a piesei ceramice (asemănător unei „căni”), prevăzut cu o toartă, ornamentat prin alveole și aplicații plastice conice, găsindu-și corespondențe în faza I a necropolei de la Cruceni, în inventarul mormântului de incinerare M100¹⁰⁷. În același timp, pentru tipul de vas din Cx. 44b mai semnalăm apropiere cu modelul „oalei borcan/sac” din grupul cultural Igrîța¹⁰⁸. Factura grosieră a formei ceramice din Cx. 44b, dar și apropierile tipologice enunțate, ne asigură cel puțin prezența ei într-un interval mai generos de timp, probabil de la finalului bronzului târziu I (BT I) și pe tot parcursul bronzului târziu II (BT II).

În privința analogiilor brățărilor din Cx. 44b, subliniem că patru brățări aflate în cadrul complexului, două cu secțiunea rotundă și alte două cu secțiunea romboidală, sunt extrem de comune la nivelul epocii bronzului, fiind întâlnite pe o perioadă îndelungată (Reinecke Bz D-Ha B), lucru care nu ne ajută foarte mult în stabilirea unei cronologii mai exacte¹⁰⁹. În schimb, amintim că pentru spațiul de sud-vest al Transilvaniei mai cunoaștem două brățări cu secțiunea romboidală din contexte

¹⁰⁴ Colțeanu, Bărbat 2015, p. 90; Vleja *et alii* 2015, p. 176-177.

¹⁰⁵ Bratu 2009, p. 92.

¹⁰⁶ Popa, Totoianu 2010, p. 226; Colțeanu, Bărbat 2015, p. 90; Vleja *et alii* 2015, p. 176-177.

¹⁰⁷ Radu 1973, p. 505, 518-519, pl. 9/1; Gumă 1993, pl. VIII/13.

¹⁰⁸ Emödi 1980, p. 233, 254, fig. 6/18; Chidioșan, Emödi 1982, p. 67, 79, fig. 4/6-7.

¹⁰⁹ Andrițoiu 1992, p. 85; Andrițoiu 1993, p. 106.

apropiate cronologic, una din complexul Cx. 133 (Pl. XII/41), de această dată fragmentară, tot din situl de la Brănișca-*Pescărie Vest*, iar următoarea provine dintr-o descoperire mai veche de la Deva-*Viile Noi*¹¹⁰. Pentru brățările cu capetele răsucite spiralic (cu dublu volute), cu secțiunea romboidală a barei (varianta A la Mircea Rusu)¹¹¹, la rândul lor atestate într-un răstimp care se prelungește din Reinecke Bz B/C și până prin Ha B¹¹², avem corespondențe în apropiere, cum ar fi la Chergheș¹¹³, Cornuțel-*Cozlar*¹¹⁴, în a doua fază a necropolei de la Cruceni¹¹⁵, dar și în alte zone ale Transilvaniei, dacă este să ne referim la piesele amintite de Hortensia Dumitrescu în urmă cu opt decenii¹¹⁶. Mult mai recent, o brățară cu secțiunea rotundă și cu capetele în spirală provine din mormântul Cx. 98 de la Pecica-*Sit 14*, complex datat în secolul XV cal BC (BT I)¹¹⁷. Alte exemplare similare, de această dată executate din aur, provin de la Firiteaz¹¹⁸.

În cadrul seriilor de bronzuri, am amintit în două rânduri că depozitul din Cx. 44b, descoperit la Brănișca-*Pescărie Vest*, ar avea cele mai bune analogii la Cornuțel-*Cozlar*¹¹⁹, lucru care ar înscrie piesele noastre în rândul bronzurilor din seria Uriu-Ópály (Uriu-Domănești)¹²⁰, plasat mai nou în Reinecke Bz C-Bz D, eventual început de Ha A₁ (?), pe scurt ar caracteriza întreaga secvență a bronzului târziu II (BT II)¹²¹.

Nu în ultimul rând, referitor la mediile culturale pe seama cărora ar trebui să fie puse depozitele de bronzuri la care am făcut referire mai sus, evocăm faptul că Marian Gumă susținea că faza târzie a grupului Balta Sărată poate fi corelată cu depozitul de la Cornuțel-*Cozlar*, același depozit de bronzuri prezentând toate caracteristicile pentru a fi considerat un „marker” pentru începutul evoluției grupului Susani¹²². Referitor la proveniența culturală a aceluiași depozit de bronzuri de la Cornuțel, au fost și autori care au optat pentru apartenența descoperirii la comunitățile Cruceni-Belegiș, mai exact aspectului cultural Cruceni II-Bobda I¹²³ sau fazei II a culturii Cruceni-Belegiș¹²⁴. Pentru depozitul de bronzuri din Cx. 44b ne menținem ipoteza anterioară, cum că ar trebui să fie atribuit grupului cultural Susani sau descoperirilor de tip Susani-Simeria¹²⁵.

¹¹⁰ Andrițoiu 1969, p. 44, fig. 8; Andrițoiu 1992, p. 85, 240, pl. 72/25; Andrițoiu 1993, p. 99, 107, pl. VIII/25.

¹¹¹ Rusu 1972, p. 37.

¹¹² Popescu 1956, p. 213-214; p. Andrițoiu 1971, p. 89-90; Rusu 1972, p. 37.

¹¹³ Andrițoiu 1971, p. 84-85, 87, 89, fig. 1/5, pl. I/5; Petrescu-Dîmbovița 1977, p. 88, 234, pl. 127/25.

¹¹⁴ Stratan 1964, p. 524-525, 527, fig. 2/1-2, 4; Petrescu-Dîmbovița 1977, p. 55, 187, pl. 35/4-6; Morintz 1978, p. 173-173, fig. 95/2-4; Gumă 1993, p. 165-166, pl. XIII/5-7; Gumă 1995, p. 102-103, 122, pl. IV/23-25; Gumă 1997, p. 64-65, 248, pl. LXXIV/5-7.

¹¹⁵ Radu 1973, p. 506, 518-519, pl. 9/8; Gumă 1993, p. 154, pl. IX/8; Gumă 1995, p. 119, pl. IA/3; Gumă 1997, p. 65, 257, pl. LXXXIII/8.

¹¹⁶ Dumitrescu 1937-1940, p. 137-141, fig. 6-7; Andrițoiu 1971, p. 89.

¹¹⁷ Sava, Andreica 2013, p. 54, 56, fig. 6/2; Sava, Ignat 2016, p. 185-186, fig. 4/3, 7/3.

¹¹⁸ Márton 1907, p. 61, fig. 3-6; Popescu 1956, p. 213, fig. 129/1-4; Rusu 1972, p. 37, 56, pl. IV/7-8.

¹¹⁹ Colțeanu, Bărbat 2015, p. 90; Vleja *et alii* 2015, p. 176.

¹²⁰ Petrescu-Dîmbovița 1977, p. 31, 51-73.

¹²¹ Przybyła 2009, p. 51-55, fig. 4; Gogăltan 2019, p. 48, 52, fig. 3.

¹²² Gumă 1993, p. 155-156, 165-166; Gumă 1995, p. 105; Gumă 1997, p. 64-65.

¹²³ Morintz 1978, p. 174.

¹²⁴ Motzoi-Chicideanu 2011, p. 614.

¹²⁵ Colțeanu, Bărbat 2015, p. 90.

VI. Locuință parțial adâncită. În timpul cercetărilor arheologice a fost identificat un complex în zona de sud-est a suprafeței, care într-o primă etapă a fost reprezentat de o aglomerare alcătuită din bucăți de chirpici, asemenea unui „perete căzut” (de circa $1,50 \times 0,50$ m), și de o groapă de par, întregul context primind denumirea de Cx. 30 (Pl. X/29b). Răzuirile succesive din jurul peretelui de chirpici au arătat prezența mai multor gropi de par și a unor alveolări de formă patrulateră cu colțurile rotunjite sau neregulate în plan, majoritatea conținând o umplutură de culoare cenușie, de regulă bogată în cărbune și pigment de chirpici. Întregul complex, după cercetarea și înregistrarea tuturor informațiilor, a fost considerat unul pentru locuit, fiind vorba despre o locuință parțial adâncită, denumită în timpul cercetărilor Cx. 26 (Pl. X/29a), orientată cu axul lung pe direcția est-vest. Locuința a fost descoperită la circa 0,30 m față de partea superioară a stratului arabil, alveolările din interiorul complexului adâncindu-se cu 0,30-0,40 m. De asemenea, forma neregulată a lui Cx. 26 a oferit următoarele date în legătură cu dimensiunile structurii pentru locuit, în funcție de punctul de unde au fost efectuate măsurătorile: circa 8 m lungime și 4 lățime.

Din descrierea lui Cx. 26 rezultă că suntem în fața unei locuințe semiadâncite a cărei compartimentare era compusă din trei „încăperi” alveolate. Cel mai probabil o parte a complexului avea un schelet din lemn, dovadă fiind prezența la circa 0,50 m de marginile adâncite ale locuinței a șase gropi de stâlp, două dispuse pe latura de nord, două pe latura de sud, una pe est și vest, majoritatea prezentând un diametru de circa 0,20-0,30 m și o profunzime de 0,10-0,30 m.

O altă groapă de stâlp a fost surprinsă în partea centrală a complexului parțial adâncit. Totodată, „scheletul de lemn” al locuinței a fost completat cu nuiete peste care a fost aplicat un strat consistent de lut amestecat cu pleavă/materie organică, dovadă fiind prezența pe latura de sud a unui perete din chirpici de culoare cărămidă alături de șanțul de implantare. Foarte probabil dezafectarea complexului s-a produs după o incendiere (?).

Descoperirea lui Cx. 26 este extrem de importantă, mai ales că din literatura arheologică avem insuficiente date despre arhitectura complexelor de tip locuință de la nivelul perioadei finale a epocii bronzului (BT II), mai precis din arealul de sud-vest al Transilvaniei. Cele mai apropiate corespondențe pentru complexul de tip locuință de la *Pescărie Vest* ar putea fi în cadrul sitului de la Păru, unde au fost relevate locuințe tot la fel de mari, de circa 10×6 m, considerate drept Balta Sărată târzie¹²⁶. Tot dinspre Banat, de această dată din zona de câmpie, în bibliografie sunt descrise câteva complexe semiadâncite extrem de asemănătoare cu arhitectura lui Cx. 26, din mediul culturii Cruceni-Belegiș II, de la Sânicolau Mare-*Seliște*¹²⁷. În schimb, similitudinile din punct de vedere ale arhitecturii complexului Cx. 26 cu exemplul altor locuințe de mari dimensiuni identificate pe teritoriul Ungariei, aflate la palierul cronologic al etapelor Reinecke Bz. D-Ha. A₁ și Reinecke Ha. A₂-Ha B₁, ne trimit către descoperirile de la

¹²⁶ Drașovean, Tincu 2014, p. 28.

¹²⁷ Stăvilă 2015, p. 233.

Jánoshida pentru manifestările culturale de tip Proto Gáva¹²⁸ și de la Doboz și Poroszló în cadrul culturii Gáva¹²⁹.

VII. Alte categorii de complexe. În această categorie am considerat că ar putea fi incluse două complexe arheologice, unul de tip adâncit – Cx. 151, iar un al doilea de suprafață, acesta din urmă alcătuit din 14 gropi de stâlp (Cx. 4-6, Cx. 9-14, Cx. 16-20). „Arhitectura” celor două complexe menționate, față de contextele arheologice descrise puțin mai sus, cel puțin după părerea noastră, credem că ar putea avea legătură cu o parte din activitățile cotidiene ale comunității din epoca târzie a bronzului.

VII.1. În partea de est a sitului Brănișca-Pescărie Vest a fost descoperit, pe o suprafață de circa $3,00 \times 1,50$ m, un complex parțial adâncit, săpat până la 0,50 m, cu o formă aproximativ patrulateră, cu laturile rotunjite și inegale, a cărui umplutură în jumătatea inferioară a fost caracterizată prin prezența mai multor bucăți de chirpici și cărbune. Sub aspect cromatic, umplutura lui Cx. 151 (Pl. X/29c) avea o nuanță brună închisă. Materialul ceramic și cel litic se aflau în stare fragmentară, ilustrând mai degrabă ideea unor „deșeuri menajere”. Atribuim cu titlu de ipoteză utilizarea pe post de „adăpost” a complexului Cx. 151, semnalând faptul că în timpul cercetărilor arheologice nu au fost sesizate gropi de par sau amprenta vreunei vetre.

VII.2. Ultimul exemplu de complex arheologic la care ne referim descrie în plan o formă aproximativ patrulateră, fiind compus din numai puțin de 14 gropi de stâlp (Cx. 4-6, Cx. 9-14, Cx. 16-20). Diametrul fiecărei gropi de par a variat între 0,20-0,30 m, în profunzime, de la conturul fiecăreia, având între 0,07-0,30 m. Sedimentul de la interiorul gropilor a fost aproape întotdeauna unul cenușiu, arareori deosebindu-se și mici bucățele de chirpici. Gropile delimitau cel mai probabil perimetrul unei structuri de suprafață, dar asupra căreia nu putem exprima mai multe observații, datorită lipsei aproape cu desăvârșire a materialelor arheologice sau a unei vetre în apropiere, lucru care nu ar înlătura ipoteza unui complex apropiat de ideea unei împrejmui, scopul acestuia fiind mai greu de precizat. Cu toate acestea, după părerea noastră, prezența în vecinătate a unei locuințe parțial adâncite nu ar exclude eventualitatea ca cele 14 gropi de stâlp discutate să reprezinte o „anexă gospodărească” – poate în legătură cu locuința parțial adâncită (Cx. 26).

Cu certitudine că „arhitectura” așezării din epoca târzie a bronzului de la Brănișca-Pescărie Vest a cunoscut evoluții diferite în timp și spațiu, afirmații pe care le efectuăm în contextul prelucrării parțiale ale materialului ceramic, dar și ca urmare a cercetării doar a unei singure suprafețe a sitului, a cărei limite au fost dictate de proiectul tronsonului de autostradă (A1 – Lugoj-Deva 4). Acest din urmă aspect ne-a împiedicat în stabilirea cu exactitate a dimensiunilor așezării concomitent cu verificarea și altor sectoare de pe cuprinsul sitului preistoric, rezultatele cercetărilor preventive oferind doar o imagine parțială asupra unor complexe arheologice care evoluează la momentul bronzului târziu (BT II). Cu toate acestea, accentuăm faptul că unul dintre detaliile cele mai interesante în privința „arhitecturii” obiectivului arheologic *Pescărie Vest* este

¹²⁸ Szabó 2004, p. 169.

¹²⁹ Szabó 2004, p. 169.

oferit de prezența într-un procent destul de ridicat a complexelor adâncite, majoritatea prin conținutul lor fiind apropiate de ideea unor gropi care au servit pentru aruncarea „gunoiului menajer”.

Privitor la problemele de organizare internă ale așezării din epoca târzie a bronzului de la Brănișca-*Pescărie Vest*, putem susține fără echivoc că aproape toate complexele arheologice, cel puțin la prima vedere, se aflau dispuse „haotic” pe toată suprafața cercetată. În pofida acestui lucru, atât în timpul cercetărilor preventive, cât și la momentul realizării documentației arheologice, s-a observat că anumite complexe se aflau grupate în funcție de particularitățile geomorfologice ale terasei. În acest caz ne referim la prezența a cel puțin două pâraiașe care traversau în preistorie o parte a punctului *Pescărie Vest* (Pl. II/3), de la nord la sud, câteva dintre complexele arheologice oprindu-se pe marginea albiilor acestor văi. De asemenea, cu excepția a câtorva intersecții de complexe, practic a nu mai mult de 10-15 din cele peste 200 repertoriate, gropile „acoperă” o bună parte din cei circa 7000 mp cercetați în anul 2014, lucru care reiese și din studiul planurilor sitului. Toate acestea ne indică, în primul rând, că membrii comunității din perioada târzie a epocii bronzului de la Brănișca-*Pescărie Vest* au practicat gropile cam în aproximativ „aceeași perioadă de timp” sau că cel puțin acele complexe ar fi fost vizibile cumva la suprafață; în alte condiții, în opinia noastră, numărul întretăierilor dintre gropi ar fi fost unul mult mai mare.

Singurul complex care impresionează prin dimensiuni, aflat la marginea câmpului de gropi, mai precis în partea de sud-est a suprafeței cercetate, este cel al locuinței Cx. 26. Situarea lui Cx. 26 la periferia „câmpului de gropi” ar putea fi totodată și un argument pentru ideea unei anumite „organizări interne” la interiorul așezării din epoca târzie a bronzului de la Brănișca-*Pescărie Vest*. De asemenea, faptul că ne găsim în apropierea unor structuri de tip locuință, credem că este confirmat și de prezența a 14 gropi de stâlp (Cx. 4-6, Cx. 9-14, Cx. 16-20), care cel mai probabil alcătuiau o „împrejmuire”, pe care o bănuim că nu poate fi separată de complexul menționat mai devreme.

În loc de concluzii

Așa cum aminteam în partea introductivă, obiectivul acestui articol a fost o prezentare succintă a principalelor tipuri de complexe care alcătuiesc „arhitectura” unei așezări din epoca târzie a bronzului, aflată în spațiul de sud-vest al Transilvaniei, fără a avea pretenția discutării pe larg a problemelor de cronologie și de apartenență culturală a contextelor arheologice, pe care o vom efectua în cadrul unui studiu viitor.

Ceea ce este cu totul interesant în cazul sitului de la Brănișca-*Pescărie Vest*, așa cum se întâmplă în multe așezări din epoca târzie a bronzului din sud-vestul Transilvaniei, este prezența numeroaselor complexe de tip adâncit, din categoria gropilor, locuințele fiind mult mai rare. Așezarea a fost una de tip deschis, fără elemente defensive, dispunerea complexelor în anumite situații fiind „ușor haotică”, detaliu care poate fi sesizat cu ușurință când vine vorba despre contextele mai „speciale”, cum sunt cele funerare, acestea din urmă aflându-se printre gropile de împrumut, menajere sau cu o altă destinație. În schimb, se poate afirma că situl cuprinde un inventar bogat în

artefacte ceramice, dar și în piese din bronz. Cel puțin aceste lucruri reies din cercetarea unei părți importante a locului numit *Pescărie Vest*, respectiv a circa 7000 mp.

Rezultatele unor viitoare datări ¹⁴C sperăm să aducă lămuririle necesare pentru o încadrare cronologică cât mai pertinentă a celor două orizonturi culturale întrezărite în timpul cercetărilor arheologice, unul vechi, care ar corespunde cu descoperirile de tip Deva-Românești (cu o importantă componentă Balta Sărată)¹³⁰, iar un al doilea, mai recent, în legătură cu grupul Susani¹³¹ sau descoperirile de tip Susani-Simeria¹³². Până la obținerea vârstelor absolute, estimăm că majoritatea complexelor arheologice cercetate în primăvara anului 2014, în punctul Brănișca-*Pescărie Vest*, ar trebui să se încadreze în bronzul târziu II (BT II)/Reinecke Bz C-Bz D, fără a exclude și posibilitatea ca o parte dintre contextele arheologice să „între” și în perioada de final a bronzului târziu I (BT I).

Mulțumiri

Pentru ajutorul acordat în timpul cercetărilor arheologice preventive efectuate în *Situl II (Pescărie Vest)* de la Brănișca, desfășurate în primăvara anului 2014, le suntem îndatorați colegilor: dr. Mihaela Simion (Muzeul Național de Istorie a României, București), Florela Vasilescu (SC Vanderlay Arheo SRL) și C.Ș. Costin-Daniel Țuțuianu (Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva).

Pentru parcurgerea textului inițial, comentarii și trimiterile la bibliografia recentă asupra problematicei bronzului târziu îi suntem recunoscători C.Ș. I dr. habil. Florin Gogâltan (Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca).

Bibliografie / Bibliography

Andrițoiu 1969: I. Andrițoiu, *O nouă așezare din epoca bronzului la Deva*, Sargetia, VI, 1969, p. 37-46.

Andrițoiu 1971: I. Andrițoiu, *Depozitul de bronzuri de la Chergheș*, Apulum, IX, 1971, p. 83-92.

Andrițoiu 1982-1983: I. Andrițoiu, *Considerații asupra unor materiale arheologice aparținând bronzului târziu descoperite în împrejurimile Devei*, Sargetia, XVI-XVII, 1982-1983, p. 125-137.

Andrițoiu 1992: I. Andrițoiu, *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, BT, II, București, 1992.

Andrițoiu 1993: I. Andrițoiu, *Metalurgia bronzului în sud-vestul Transilvaniei. Epoca bronzului (I)*, AnB (S.N.), II, 1993, p. 85-117.

Bejinariu 2010: I. Bejinariu, *Aspects of the Late Bronze Age Cultural Evolution in Northwestern Romania (the Upper Barcau and Crasna Rivers)*, StComSM, XXVI, I, 2010, p. 235-264.

¹³⁰ Popa, Totoianu 2010, p. 226.

¹³¹ Gumă 1993, p. 165, 168-170; Gumă 1995, p. 104; Gumă 1997, p. 64-66.

¹³² Popa, Totoianu 2010, p. 229-230.

- Bejinariu 2014:** I. Bejinariu, *O depunere de vase ceramice din bronzul târziu din zona Sălajului*, în S. Forțiu, A. Cîntar (eds.), *Arheovest II*₁, -In Honorem Gheorghe Lazarovici-, *Interdisciplinaritate în Arheologie, Timișoara, 6 decembrie 2014*, Szeged, 2014, p. 295-309.
- Borș et alii 2014a:** C. Borș, L. Rumega-Irimuș, V. Rumega-Irimuș, *Noi date privind epoca târzie a bronzului pe valea mijlocie a Mureșului. Situl de la Aurel Vlaicu-Obreza, jud. Hunedoara*, în S. Forțiu, A. Cîntar (eds.), *Arheovest II*₁, -In Honorem Gheorghe Lazarovici-, *Interdisciplinaritate în Arheologie, Timișoara, 6 decembrie 2014*, Szeged, 2014, p. 273-294.
- Borș et alii 2014b:** C. Borș, L. Rumega-Irimuș, V. Rumega-Irimuș, S. Dobrotă, C. Rișcuța, C. Țuțuianu, *Un nou sit de la sfârșitul epocii bronzului pe valea Mureșului mijlociu. Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice preventive de la Aurel Vlaicu-Obreza, CA, XXI, 2014*, p. 151-210.
- Bratu 2009:** O. Bratu, *Depuneri de bronzuri între Dunărea mijlocie și Nistru în secolele XIII-VII a.Chr.*, București, 2009.
- Burlacu-Timofte, Gogâltan 2016:** R. Burlacu-Timofte, F. Gogâltan, *Human Bone Remains in the Bronze Age Tell Settlements of the Carpathian Basin*, în F. Gogâltan, S.-C. Ailincăi (eds.), *Settlements of Life and Death. Studies from Prehistory to Middle Ages, Proceedings of an International Colloquium, Tulcea, 25th-28th of May 2016*, BIPS-A, 14, Cluj-Napoca, 2016, p. 89-122.
- Chapman 2000:** G. Chapman, *Fragmentation in Archaeology. Places and Broken Objects in the Prehistory of South-Eastern Europe*, London, New York, 2000.
- Chidioșan, Emödi 1982:** N. Chidioșan, I. Emödi, *Grupul cultural Igrîța de la sfârșitul epocii bronzului*, Crisia, XII, 1982, p. 61-86.
- Chidioșan, Emödi 1983:** N. Chidioșan, I. Emödi, *Descoperirile arheologice din peștera Izbîndiș (comuna Șuncuiuș) aparținând grupului cultural Igrîța*, Crisia, XIII, 1983, p. 17-32.
- Ciugudean 2009:** H. Ciugudean, *Câteva observații privind cronologia așezării fortificate de la Teleac*, Apulum, XLVI, 2009, p. 313-336.
- Ciugudean 2010:** H. Ciugudean, *The Late Bronze Age in Transylvania (With primary focus on the central and Southern areas)*, StComSM, XXVI, I, 2010, p. 157-202.
- Ciugudean 2011:** H. Ciugudean, *Periodizarea culturii Gáva în Transilvania în lumina noilor cercetări*, Apulum, XLVIII, 2011, p. 69-102.
- Ciugudean et alii 2019:** H. Ciugudean, C. Uhner, C. Quinn, G. Bălan, O. Oargă, A. Bolog, G. Balteș, *După 25 de ani: grupul Cugir-Band în lumina noilor cercetări*, Apulum, LVI, 1, 2019, p. 89-130.
- Colțeanu 2015:** P. Colțeanu, *Grand infrastructural projects and preventive archaeology in Romania*, SAA, 21, 1, 2015, p. 87-97.
- Colțeanu, Bărbat 2015:** P. Colțeanu, A. Bărbat, *O nouă așezare aparținând bronzului târziu din sud-vestul Transilvaniei*, AMP, XXXVII, 2015, p. 73-99.
- Crișan, Fazecaș 2008:** I. Crișan, G. Fazecaș, *An Early Iron Age Tomb from Cefa „La Pădure”*, Crisia, XXXVIII, 2008, p. 7-16.

- Diaconescu et alii 2018:** D. Diaconescu, V. Bunoiiu, A. Muscalu-Crețescu, I. Leonti, A. Hegy, R. Pinca, S. Tincu, *Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș. Punct: Grămurada de la Jupani*, CCA, campania 2017, Cluj-Napoca, 2018, p. 131-132.
- Dragoman 2009:** R.-A. Dragoman, *O biografie a ceramicii neolitice de la Vădastra*, București, 2013.
- Drașovean, Tincu 2015:** F. Drașovean, S. Tincu, Păru. *Unravelling the Secrets of the Dead in Romania's largest Bronze Age Cemetery*, *Current World Archaeology*, 64, 2014, p. 28-31.
- Dumitrescu 1937-1940:** H. Dumitrescu, *Quelques objets en bronze des collections du Musée National des Antiquités*, *Dacia*, VII-VIII, 1937-1940, p. 133-144.
- Emödi 1980:** I. Emödi, *Necropola de sfârșitul epocii bronzului din peștera Igrița*, *SCIV(A)*, 31, 2, 1980, p. 229-273.
- Emödi 1997:** I. Emödi, *Descoperiri de la sfârșitul epocii bronzului din Peștera Ungurului (jud. Bihor)*, *AMN*, 34, I, 1997, p. 485-504.
- Floca 1969:** O. Floca, *Harta arheologică a municipiului Deva, Sargetia*, VI, 1969, p. 7-36.
- Gogâltan 1995:** F. Gogâltan, *The Cruceni-Belegiš Cemetery of Livezile (Tolvădia), Commune Banloc, District Timiș (Romania)*, în P. Roman (ed.), *The Thracian World at the Crossroads of Civilizations*, București, 1995, p. 181-205.
- Gogâltan 2001:** F. Gogâltan, *The Settlement of Cășeu and Some Problems Concerning the Late Bronze Age in the Center and Northern Transylvania*, în C. Kacsó (ed.), *Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit. Symposium Baia Mare, 7.-10. Oktober 1998*, BM, I, Baia Mare, 2001, p. 191-214.
- Gogâltan 2014:** F. Gogâltan, *Drinking with the gods? The problem of Bronze Age pot deposits in Transylvania*, *SUBBH*, 59, 1, 2014, p. 35-82.
- Gogâltan 2019:** F. Gogâltan, *Despre cronologia absolută a bronzului târziu în estul bazinului carpatic*, *Tyrageia (S.N.)*, XIII, 1, 2019, p. 45-70.
- Gogâltan, Popa 2016a:** F. Gogâltan, C. I. Popa, *Gligorești „Holoame” (Kreis Cluj), eine spätbronzezeitliche Siedlung aus Mittelsiebenbürgen*, în A. Zancoci, E. Kaiser, M. Kashuba, E. Izbitser, M. Băț (eds.), *Mensch, Kultur und Gesellschaft von der Kupferzeit bis zur frühen Eisenzeit im Nördlichen Eurasien (Beiträge zu Ehren zum 60. Geburtstag von Eugen Sava)*, TI, I, Chișinău, 2016, p. 181-202.
- Gogâltan, Popa 2016b:** F. Gogâltan, C. I. Popa, *Gligorești-Holoame. O așezare a bronzului târziu din Transilvania*, *Terra Sebus*, 8, 2016, p. 35-82.
- Gumă 1993:** M. Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, BT, IV, București, 1993.
- Gumă 1995:** M. Gumă, *The End of the Bronze Age and the Beginning of the Early Iron Age in South-Western Romania, Western Serbia and Nord-Western Bulgaria. A Short Review*, *Thraco-Dacica*, XVI, 1-2, 1995, p. 99-137.
- Gumă 1997:** M. Gumă, *Epoca bronzului în Banat. Orizonturi cronologice și manifestări culturale*, BHAB, V, Timișoara, 1997.
- Heeb et alii 2015:** B. S. Heeb, A. Szentmiklosi, R. Krause, *Cornești-Iarcuri – Ergebnisse der archäologischen Untersuchungen 2007 bis 2014 an der größten prähistorischen Befestigung Europas*, *MBGAEU*, 36, 2015, p. 57-68.

- Heeb et alii 2017:** B. S. Heeb, A. Szentmiklosi, A. Bălărie, R. Lehmpuhl, R. Krause, *Cornești-Iarcuri – 10 years of research (2007-2016). Some important preliminary results*, în B. S. Heeb, A. Szentmiklosi, R. Krause, M. Wemhoff (eds.), *Fortifications: The Rise and Fall of Defended Sites in Late Bronze and Early Iron Age of South-East Europe, International Conference in Timișoara, Romania from November 11th to 13th, 2015*, Berlin, 2017, p. 217-228.
- Igant, Sava 2019:** A. Ignat, V. Sava, *Late Bronze Age funerary practices in the Lower Mureș Basin*, RA (S.N.), XV, 1, 2019, p. 5-20.
- Kacsó 1990:** C. Kacsó, *Bronzul târziu în nord-vestul României*, SympThrac, 8, 1990, p. 41-50.
- Kacsó 2015:** C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea bronzului târziu din nordul Transilvaniei. Obiective și descoperiri de la Lăpuș-Podul Hotarului*, Terra Sebus, 7, 2015, p. 123-148.
- Kacsó 2019:** C. Kacsó, *Beiträge zur Kenntnis der Spätbronzezeit im Norden Transsilvaniens. Befunde und Funde von Lăpuș-Podul Hotarului*, SZ, Supplementum 1, 2019, p. 281-298.
- Kiziltan, Polat 2013:** Z. Kiziltan, M. A. Polat, *The Neolithic at Yenikapi. Marmaray-Metro Project Rescue Excavations*, în M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kunihom (eds.), *The Neolithic in Turkey. New Excavations & New Research. Northwestern Turkey and Istanbul*, vol. 5, Istanbul, 2013, p. 113-165.
- Luca et alii 2004:** S. A. Luca, C. Roman, D. Diaconescu, *Cercetări arheologice în Peștera Cauce*, volumul I, BS, IV, Sibiu, 2004.
- Luca et alii 2005:** S. A. Luca, C. Roman, D. Diaconescu, H. Ciugudean, G. El Susi, C. Beldiman, *Cercetări arheologice în Peștera Cauce*, volumul II, BS, V, Sibiu, 2005.
- Marta 2006-2007:** L. Marta, *Groapa 154 a așezării preistorice din epoca bronzului de la Lazuri. Depunere de obiecte aflate în legătură cu producerea berii preistorice?*, StComSM, XXIII-XXIV, I, 2006-2007, p. 111-129.
- Marta 2009:** L. Marta, *The Late Bronze Age Settlements of Petea-Csengersima*, Satu Mare, 2009.
- Marta 2013:** L. Marta, *The deposition of cups from Mediesu Aurit. Expressions of identity in the Carpathian area in the Late Bronze Age*, StComSM, XXIX, 1, 2013, p. 199-220.
- Márton 1907:** L. Márton, *A Féregyházi őskori aranylelet*, ArchÉrt, XXVII, 1907, p. 57-68.
- Medeleț 1995:** F. Medeleț, *Câmpurile de urne funerare din Banat*, AMN, 32, I, 1995, p. 289-302.
- Metzner-Nebelsick et alii 2010:** C. Metzner-Nebelsick, C. Kacsó, L. D. Nebelsick, *A Bronze Age ritual structure on the edge of the Carpathian Basin*, StComSM, XXVI, I, 2010, p. 219-233.
- Mirea 2005:** P. Mirea, *Considerații asupra locuirii Starčevo-Criș din sud-vestul Munteniei*, CCDJ, XXII, 2005, p. 37-52.
- Morintz 1978:** S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii, I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, BA, XXXIV, București, 1978.

- Motzoi-Chicideanu 2011:** I. Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea mijlocie și inferioară*, volumul I, București, 2011.
- Popa, Totoianu 2010:** C. I. Popa, R. Totoianu, *Aspecte ale epocii bronzului în Transilvania (între vechile și noile cercetări)*, BMS, I, Sebeș, 2010.
- Popescu 1956:** D. Popescu, *Cercetări arheologice în Transilvania (IV). Prelucrarea aurului în Transilvania înainte de cucerirea romană*, MCA, II, 1956, p. 196-250.
- Petrescu-Dîmbovița 1977:** M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, BA, XXX, București, 1977.
- Przybyła 2009:** M. S. Przybyła, *Intercultural contacts in the Western Carpathian area at the turn of the 2nd and 1st millennia BC*, Warsaw, 2009.
- Radu 1973:** O. Radu, *Cu privire la necropola de la Cruceni (jud. Timiș)*, SCIV, 24, 3, 1973, p. 503-520.
- Rișcuța, Marc 2015a:** N. C. Rișcuța, A. T. Marc, *Descoperiri cu caracter cultic aparținând bronzului târziu din așezarea de la Șoimuș – Teleghi (jud. Hunedoara)*, Sargetia (S.N.), VI, 2015, p. 41-80.
- Rișcuța, Marc 2015b:** N. C. Rișcuța, A. T. Marc, *Cultic Discoveries from Late Bronze Age Settlement from Șoimuș – Teleghi (Hunedoara County)*, în N. C. Rișcuța, I. V. Ferencz, O. Tutilă Bărbat (eds.), *Representations, Signs and Symbols, Proceedings of the Symposium on Religion and Magic*, Proceedings Deva, II, Cluj-Napoca, 2015, p. 139-170.
- Rișcuța, Marc 2016:** N. C. Rișcuța, A. T. Marc, *Children Burials in the Bronze Age Settlement from Șoimuș-Teleghi (Hunedoara County)*, în F. Gogâltan, S.-C. Ailincăi, *Settlements of Life and Death. Studies from Prehistory to Middle Ages, Proceedings of an International Colloquium, Tulcea, 25th-28th of May 2016*, BI-PSA, 14, Cluj-Napoca, 2016, p. 201-234.
- Rogozea 1992:** P. Rogozea, *New Archaeological Finds in the Cave from Românești, Timiș County*, SympThrac, 9, 1992, p. 98-99.
- Rogozea 1994:** P. Rogozea, *New Archaeological Finds in the Cave from Românești, Timiș County*, în H. Ciugudean, N. Boroffka (eds.), *The Early Hallstatt Period (1200-700 B.C.) in South-Eastern Europe*, BMA, I, Alba Iulia, 1994, p. 155-166.
- Rotea 1994:** M. Rotea, *Penetrația culturii Otomani în Transilvania. Între realitate și himeră*, Apulum, XXXI, 1994, p. 39-57.
- Rotea 2017:** M. Rotea, *The Hoard from the “Cioclovina cu Apă” Cave: Content, Dating, and Significations*, AMN, 54, I, 2017, p. 41-104.
- Rotea et alii 2014:** M. Rotea, M. G. Netea, C. De-La-Rua, T. Tecar, M. Hervella, S. Alonso, Z. Maxim, M. Răchită, *The Archaeological Contexts of Dna Samples Collected from Prehistoric Sites in Transylvania*, AMN, 51, I, 2014, p. 21-59.
- Rusu 1972:** M. Rusu, *Considerații asupra metalurgiei aurului din Transilvania în bronz D și Hallstatt A*, AMN, IX, 1972, p. 29-63.
- Sava, Andreica 2013:** V. Sava, L. Andreica, *Social Identity in the Lower Mureș Basin During the Late Bronze Age: Two Seal-Headed Pins from Pecica “Site 14” Cemetery*, în I. V. Ferencz, N. C. Rișcuța, O. Tutilă Bărbat (eds.), *Archaeological Small Finds and their Significance. Proceedings of the Symposion: Costume as an Identity Expression*, Proceedings Deva, I, Cluj-Napoca, 2013, p. 49-76.

- Sava, Ignat 2016:** V. Sava, A. Ignat, *The Beginning of the Late Bronze Age in the Lower Mureș Basin. An Overview*, în F. Gogâltan, C. Cordoș (eds.), *Prehistoric Settlements: Social, Economic and Cultural Aspects. Seven Studies in the Carpathian Area*, Cluj-Napoca, 2016, p. 181-199.
- Sava, Grumeza 2018:** V. Sava, L. Grumeza, *The Archaeological Site in Zădăreni, Arad County. History of Research and the Bronze Age Discoveries*, *Ziridava*, 32, 2018, p. 41-76.
- Sava, Gogâltan 2019:** V. Sava, F. Gogâltan, *Bazinul Mureșului de Jos la începutul bronzului târziu (1600/1500-1400 BC)*, în R. M. Teodorescu, A. C. Chituță, A. Georgescu, A. Tudorie (eds.), *In honorem prof. univ. dr. Sabin Adrian Luca: Istorie și destin*, BB, LXXIII, Sibiu, 2019, p. 223-234.
- Sava et alii 2011:** V. Sava, G. Pascu Hurezan, F. Mărginean, *Șagu sit Al_1 o așezare a epocii finale a bronzului la Mureșul de jos*, Cluj-Napoca, 2011.
- Sava et alii 2019:** V. Sava, F. Gogâltan, R. Krause, *First Steps in the Dating of the Bronze Age Mega-Fort in Sântana-Cetatea Veche (Southwestern Romania)*, în S. Hansen, R. Krause (eds.), *Bronze Age Fortresses in Europe*, UPA, 335, Bonn, 2019, p. 161-176.
- Stavilă 2015:** A. Stavilă, *Considerații asupra locuirii de epoca bronzului de la Sânnicolau Mare-Seliște*, în S. Fortiu, A. Cîntar (eds.), *Arheovest III₁, -In Memoriam Florin Medelet (1943-2005)-, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, Timișoara, 28 noiembrie 2015*, Szeged, 2015, p. 229-254.
- Stratan 1964:** I. Stratan, *O nouă descoperire Hallstattiană din Banat*, *SCIV*, 15, 4, 1964, p. 523-528.
- Stratan, Vulpe 1977:** I. Stratan, A. Vulpe, *Der Hügel von Susani*, *PZ*, 52, 1, 1977, p. 28-60.
- Szabó 2004:** G. V. Szabó, *Ház, település és településszerkezet a késő bronzkori (BD, HA, HB periódus) Tisza-vidéken*, în E. G. Nagy, J. Dani, Z. Hajdú (eds.), *ΜΩΜΩΣ II. Őskoros Kutatók II. Összejövetelének konferenciakötete, Debrecen, 2000. november 6–8*, Debrecen, 2004, p. 137-170.
- Szentmiklosi 1998:** A. Szentmiklosi, *Câteva morminte plane de incinerare de la sfârșitul epocii bronzului din hotarul comunei Voiteni*, *AnB (S.N.)*, VI, 1998, p. 197-207.
- Szentmiklosi et alii 2011:** A. Szentmiklosi, B. S. Heeb, J. Heeb, A. Harding, R. Krause, H. Becker, *Cornești-Iarcu – a Bronze Age town in the Romanian Banat?*, *Antiquity*, 85, 2011, p. 819-838.
- Urák, Marta 2011:** M. Urák, L. Marta, *Human Remains of the Late Bronze Age Settlements in the Upper Tisza Area. New Researches and New Evidence*, în S. Berecky, R. E. Németh, B. Rezi, *Bronze Age Rites and Rituals in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 8-10 October 2010*, Târgu Mureș, 2011, p. 155-162.
- Urák et alii 2015:** M. Urák, V. Sava, M. Dimache, *Bringing to Light an Ancient Miscarriage. A Late Bronze Age Jar with Human Remains from the Lower Mureș*, în A. Dobos, D. Petruț, S. Berecki (eds.), *Archaeologia Transylvanica. Studia in honorem Stephani Bajusz*, OA, 8, Kolozsvár, Budapest, 2015, p. 23-33.
- Vasiliev 2004:** V. Vasiliev, *Despre grupul cultural Igrița*, *AMP*, XXVI, 2004, p. 133-140.

Vasiliev et alii 1991: V. Vasiliev, I. A. Aldea, H. Ciugudean, *Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României. Contribuții arheologice: așezarea fortificată de la Teleac*, Cluj-Napoca, 1991.

Vleja et alii 2015: D. Vleja, I. A. Bărbat, V.-O. Opriș, P. Colțeanu, F. Vasilescu, *Brănișca, com. Brănișca, jud. Hunedoara. Punct: Pescărie Vest (Autostrada Lugoj – Deva, lotul nr. 4, situl nr. 2, km 88+450 – 88+625), CCA, campania 2014, Pitești, 2015, p. 171-173.*

Lista ilustrațiilor / List of illustrations

Planșa I. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). **1.** Localizarea sitului; **2.** Plan de încadrare în zonă 1:50.000.

Plate I. **1.** Site location; **2.** Layout plane of the area 1:50.000.

Planșa II. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). **3.** Plan general al săpăturilor arheologice; **4.** Plan general cu tipuri de complexe cercetate.

Plate II. **3.** General plan of the archaeological excavations; **5.** General plan with types of complexes investigated.

Planșa III. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). **5.** Suprafața sitului după decopertarea mecanizată (vedere dinspre V); **6-7.** Gropi de dimensiuni mici cu funcție menajeră: **6a-b.** Cx. 136; **7a-b.** Cx. 152.

Plate III. Site surface after mechanized scraping (view from V); **6-7.** Small size pits for refuse disposal: **6a-b.** Cx. 136; **7a-b.** Cx. 152.

Planșa IV. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). Gropi de dimensiuni medii cu funcție menajeră: **8a-b.** Cx. 113; **9a-b.** Cx. 114; **10a-b.** Cx. 153; **11a-b.** Cx. 156.

Plate IV. Medium size pits for refuse disposal: **8a-b.** Cx. 113; **9a-b.** Cx. 114; **10a-b.** Cx. 153; **11a-b.** Cx. 156.

Planșa V. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). Gropi de dimensiuni medii cu funcție menajeră: **12a-b.** Cx. 89; **13a-b.** Cx. 130; **14a-b.** Cx. 98; **15a-b.** Cx. 144.

Plate V. Medium size pits for refuse disposal: **12a-b.** Cx. 89; **13a-b.** Cx. 130; **14a-b.** Cx. 98; **15a-b.** Cx. 144.

Planșa VI. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). **16-17.** Gropi cu funcție menajeră: **16a.** Cx. 47; **16b.** Cx. 205/206; **17a-b.** Cx. 161; **18-19.** Gropi cu depuneri de materiale: **18a-b.** Cx. 3; **19a.** Cx. 67; **19b.** Detaliu din Cx. 155.

Plate VI. **16-17.** Pits for refuse disposal: **16a.** Cx. 47; **16b.** Cx. 205/206; **17a-b.** Cx. 161; **18-19.** Pits with goods deposition: **18a-b.** Cx. 3; **19a.** Cx. 67; **19b.** Detail from Cx. 155.

Planșa VII. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). **20-21.** Gropi cu depuneri de materiale: **20a-c.** Cx. 163; **21a.** Detaliu din Cx. 171; **21b.** Cx. 215; **22.** Gropi cu depuneri de materiale și oase umane: **22a.** Cx. 21; **22b.** Cx. 22.

Plate VII. **20-21.** Pits with goods deposition: **20a-c.** Cx. 163; **21a.** Detail from Cx. 171; **21b.** Cx. 215; **22.** Pits with goods and human bones deposition: **22a.** Cx. 21; **22b.** Cx. 22.

Planșa VIII. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). **23-24.** Gropi cu depuneri de materiale și oase: **23a-c.** Cx. 132; **24a-b.** Cx. 148; **25.** Groapă cu depunere de urnă: **25a-b.** Cx. 38.

Plate VIII. 23-24. Pits with goods and human bones deposition: **23a-c.** Cx. 132; **24a-b.** Cx. 148; **25.** Pit with an urn deposition: **25a-b.** Cx. 38.

Planșa IX. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). **26-27.** Gropi cu depuneri de urne: **26a-c.** Cx. 38; **27a-c.** Cx. 116.

Plate IX. 26-27. Pits with urns depositions: **26a-c.** Cx. 38; **27a-c.** Cx. 116.

Planșa X. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). **28.** Groapa cu depozitul de bronzuri: **28a-c.** Cx. 44a-b; **29.** Locuințe și anexe adâncite: **29a.** Vedere de ansamblu a locuinței Cx. 26 (dinspre SV); **29b.** Distrugere perete Cx. 30; **29c.** Anexa adâncită Cx. 151.

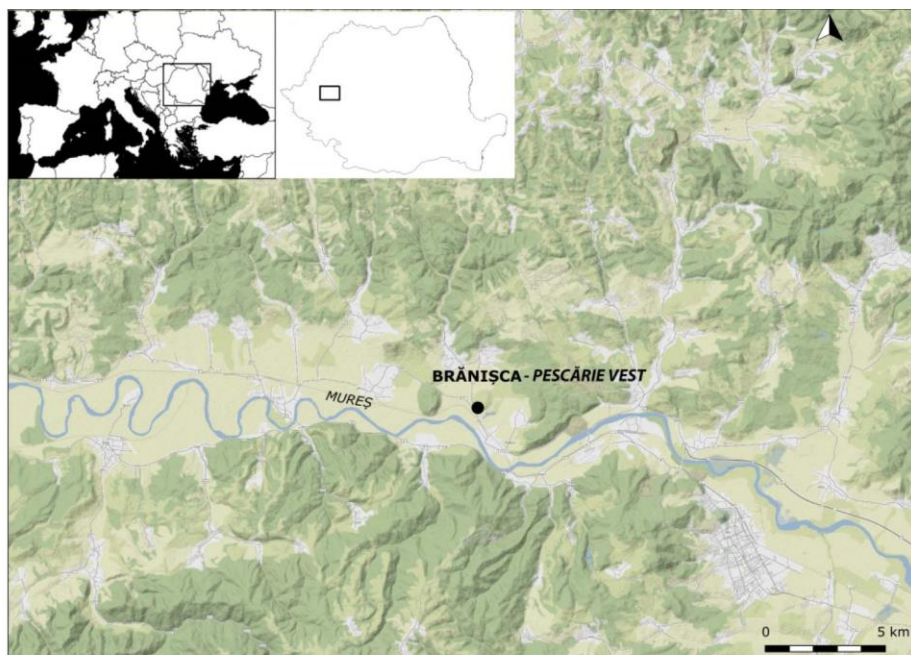
Plate X. 28. The pit with the bronze hoard: **28a-c.** Cx. 44a-b; **29.** Dwellings and outbuildings: **29a.** Overview of the Cx. 26 dwelling remains (from SV); **29b.** Debris of the Cx. 30 wall; **29c.** The sunken outbuilding denoted as Cx. 151.

Planșa XI. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). **30-36.** Brățările de bronz depozitate în vasul ceramic (Cx. 44b), după restaurare; **30-31.** Secțiune rotundă; **32-33.** Secțiune romboidală; **34-36.** Secțiune romboidală și capete spiralate.

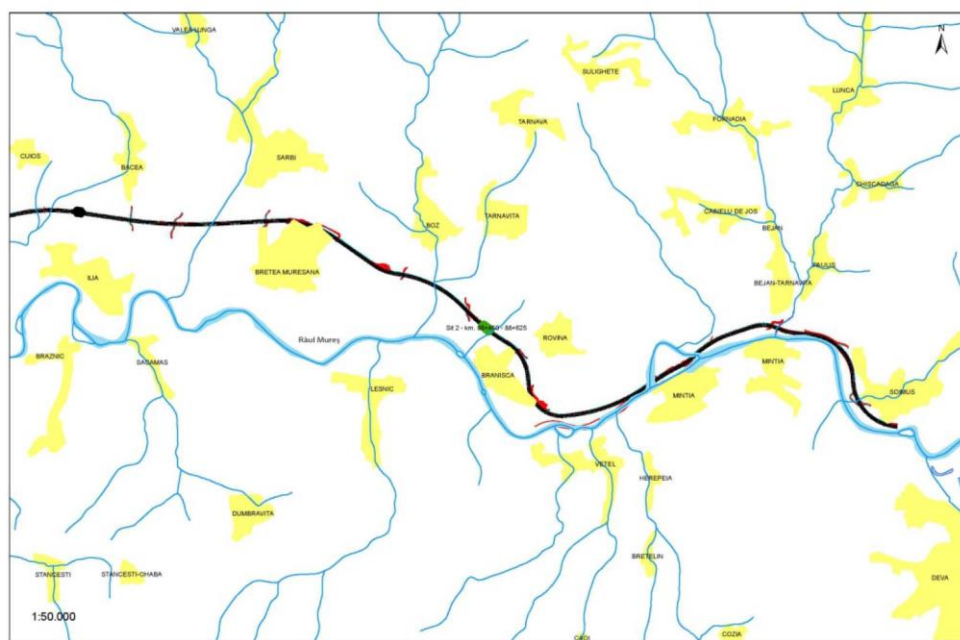
Plate XI. 30-36. Bronze bracelets hoarded in the ceramic vessel (Cx. 44b), after restoration; **30-31.** With round section; **32-33.** With rhomboidal section; **34-36.** With rhomboidal section and spiral endings.

Planșa XII. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). **37-39.** Dălțiță și ace din bronz: **37.** Cx. 139; **38.** Cx. 140; **39.** Cx. 168; **40.** *Saltaleone* (Cx. 8); **41.** Fragmente de brățară din bronz cu secțiune romboidală (Cx. 133); **42-46.** Vase ceramice: **42.** Cx. 44b (în care s-a aflat depozitul de brățări din bronz); **43.** Cx. 163; **44.** Cx. 75; **45.** Cx. 130; **46.** Cx. 192.

Plate XII. 37-39. Bronze chisel and needles: **37.** Cx. 139; **38.** Cx. 140; **39.** Cx. 168; **40.** *Saltaleone* (Cx. 8); **41.** Bracelet fragments of bronze with rhomboidal section (Cx. 133); **42-46.** Ceramic vessels: **42.** Cx. 44b (contained the bronze bracelets hoard); **43.** Cx. 163; **44.** Cx. 75; **45.** Cx. 130; **46.** Cx. 192.

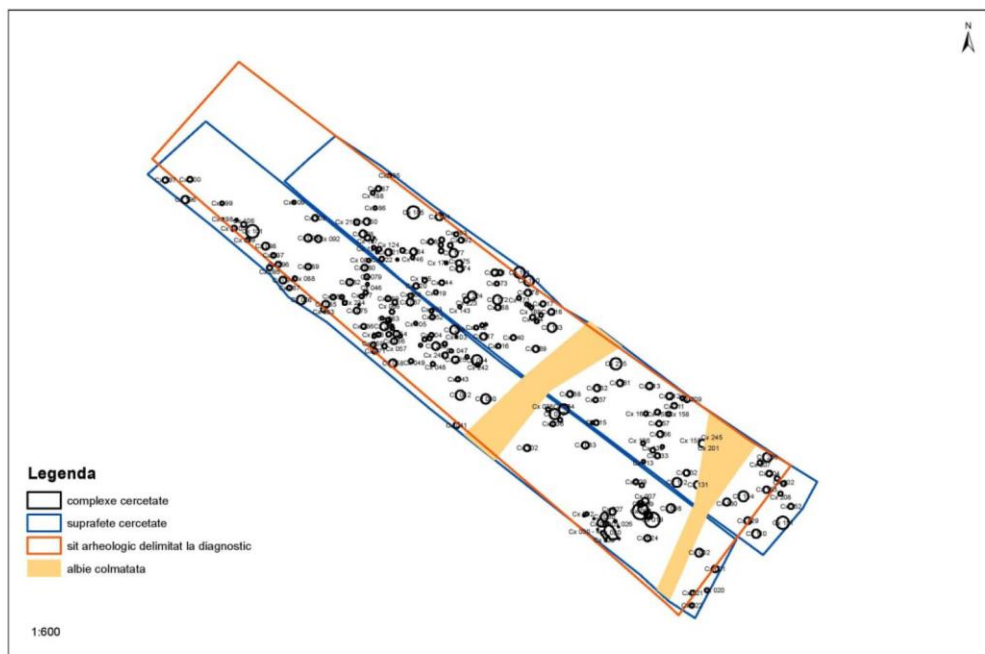

1

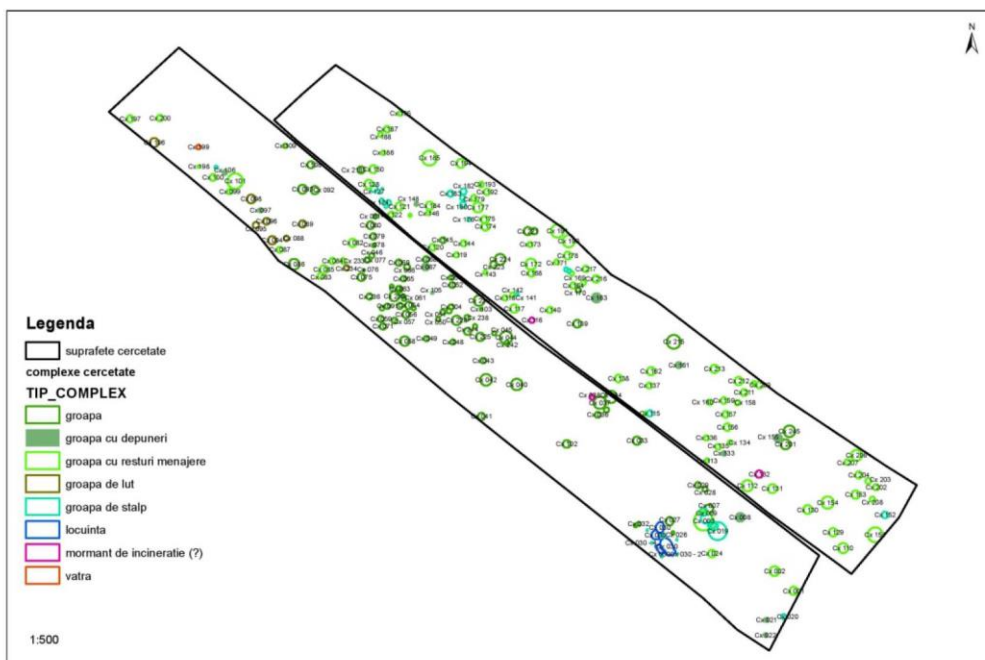

2

Pl. I. Brănișca - Pescărie Vest (Sit 2). 1. Localizarea sitului; 2. Plan de încadrare în zonă 1:50.000.

3

4

PI. II. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). 3. Plan general al săpăturilor arheologice; 4. Plan general cu tipuri de complexe cercetate.

5

a

b

6

a

b

7

Pl. III. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). **5.** Suprafața sitului după decopertarea mecanizată (vedere dinspre V); **6-7.** Gropi de dimensiuni mici cu funcție menajeră: **6a-b.** Cx. 136; **7a-b.** Cx. 152.

a

b

8

a

b

9

a

b

10

a

b

11

Pl. IV. Brănișca - Pescărie Vest (Sit 2). Gropi de dimensiuni medii cu funcție menajeră: **8a-b.** Cx. 113; **9a-b.** Cx. 114; **10a-b.** Cx. 153; **11a-b.** Cx. 156.

a

b

a

b

a

b

a

b

Pl. V. Brănișca - Pescărie Vest (Sit 2). Gropi de dimensiuni medii cu funcție menajeră: **12a-b.** Cx. 89; **13a-b.** Cx. 130; **14a-b.** Cx. 98; **15a-b.** Cx. 144.

a

b

16

a

b

17

a

b

18

a

b

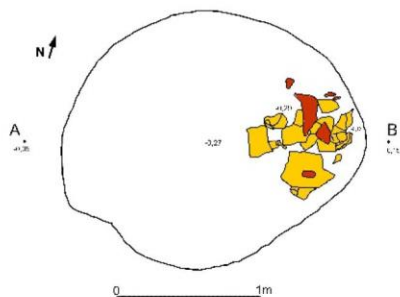
19

Pl. VI. Brănișca - Pescărie Vest (Sit 2). 16-17. Gropi cu funcție menajeră: 16a. Cx. 47; 16b. Cx. 205/206; 17a-b. Cx. 161; 18-19. Gropi cu depuneri de materiale: 18a-b. Cx. 3; 19a. Cx. 67; 19b. Detaliu din Cx. 155.

a

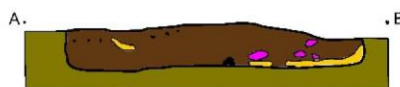
Cx 163 - plan intermediar/profil

20

b

- sediment brun-închis, eterogen, cu pigmenți de cărbune și chirpici ars dispuși neuniform (densitate de 1-5%)
- fragmente de lipitură de perete, arsă, cu urme de nuiet
- sediment galben-brun, steril
- ceramică
- chirpici
- cărbune

c

a

21

b

a

22

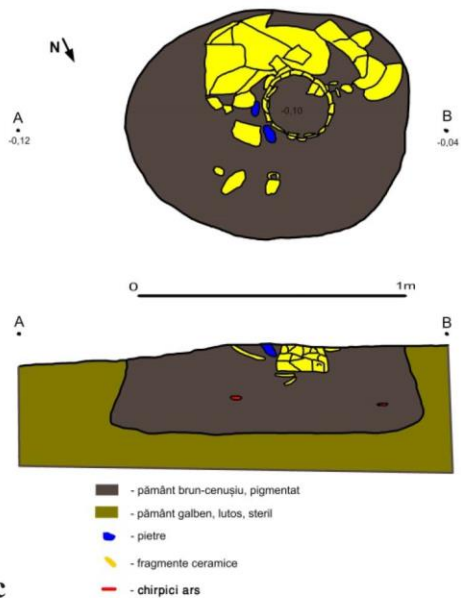
b

Pl. VII. Brănișca - Pescărie Vest (Sit 2). 20-21. Gropi cu depuneri de materiale: 20a-c. Cx. 163; 21a. Detaliu din Cx. 171; 21b. Cx. 215; 22. Gropi cu depuneri de materiale și oase umane: 22a. Cx. 21; 22b. Cx. 22.

a

Cx 132 - plan/profil

23

b

c

a

24

b

a

25

b

Pl. VIII. Brănișca - Pescărie Vest (Sit 2). 23-24. Gropi cu depuneri de materiale și oase: 23a-c. Cx. 132; 24a-b. Cx. 148; 25. Groapă cu depunere de urnă: 25a-b. Cx. 38.

a

b

a

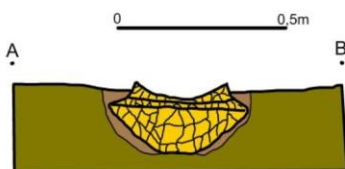

b

Cx 38 - plan/profil

26

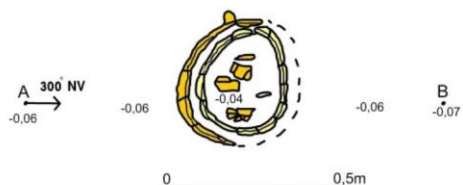

- sediment argilos, brun-cenușiu, omogen
- sediment argilos, cenușiu, omogen, cu rari pigmenți de cărbune și oase arse (<5 mm)
- urnă / vas ceramic
- pământ galben, lutos, steril

c

Cx 116 - plan/profil

27

- sediment brun-cenușiu, în jurul vaselor depuse
- sediment afânat, cenușiu
- sediment galben-brun, steril
- fragmente din vasul cu rol de capac
- fragmente din vasul "urnă"

c

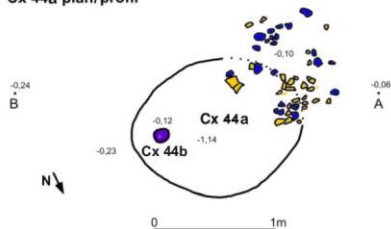
Pl. IX. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). 26-27. Gropi cu depuneri de urne: 26a-c. Cx. 38; 27a-c. Cx. 116.

a

28

Cx 44a plan/profil

- strat arabil
- vasul cu brățări din bronz Cx. 44b
- pământ negru, lutos, compact
- pământ brun, lutos, steril
- pământ brun-cenușiu, pigmentat
- pământ galben, lutos, steril
- lentila brună cu ceramică și pigmenți de lut ars
- piatră
- ceramică

b

c

a

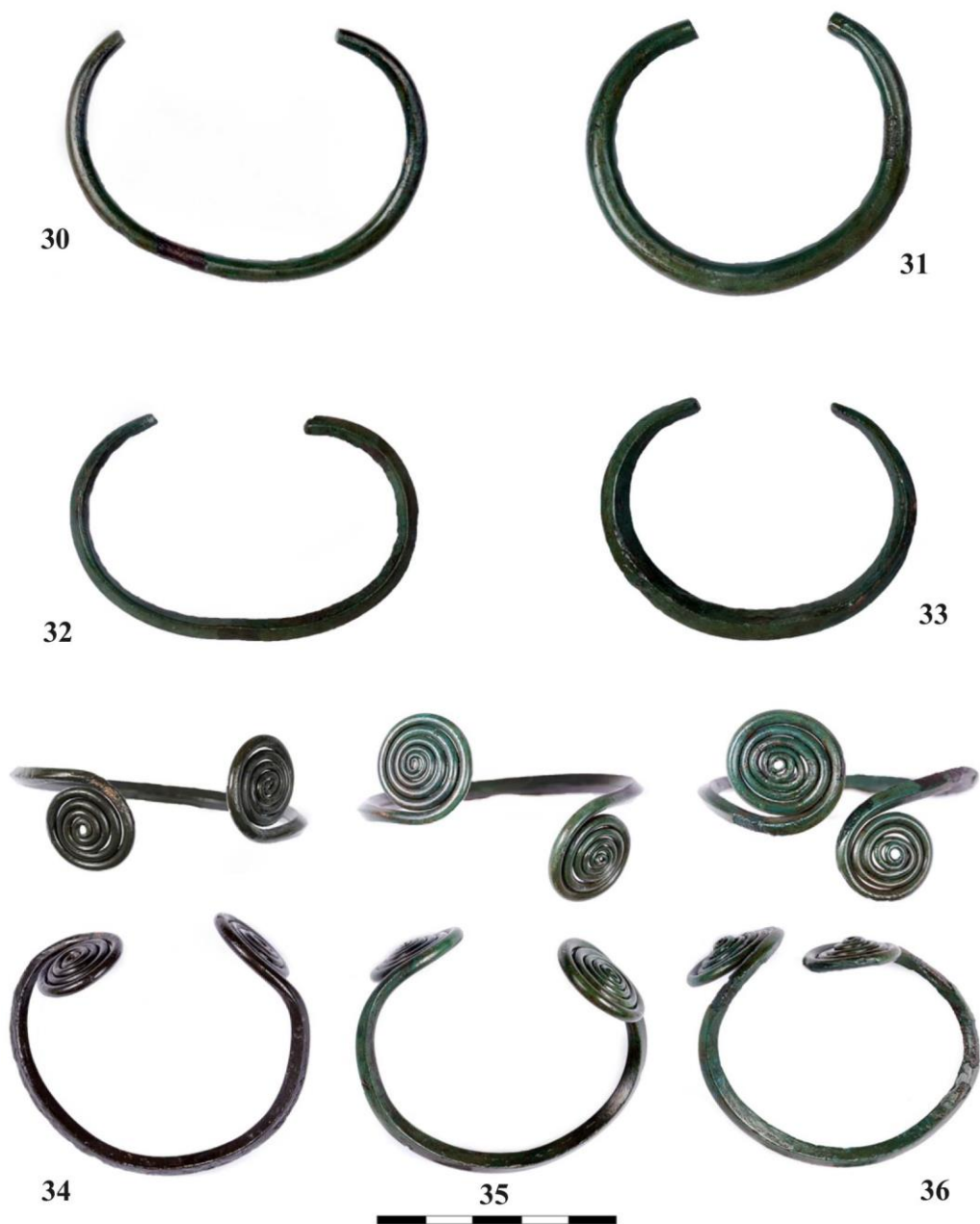
b

29

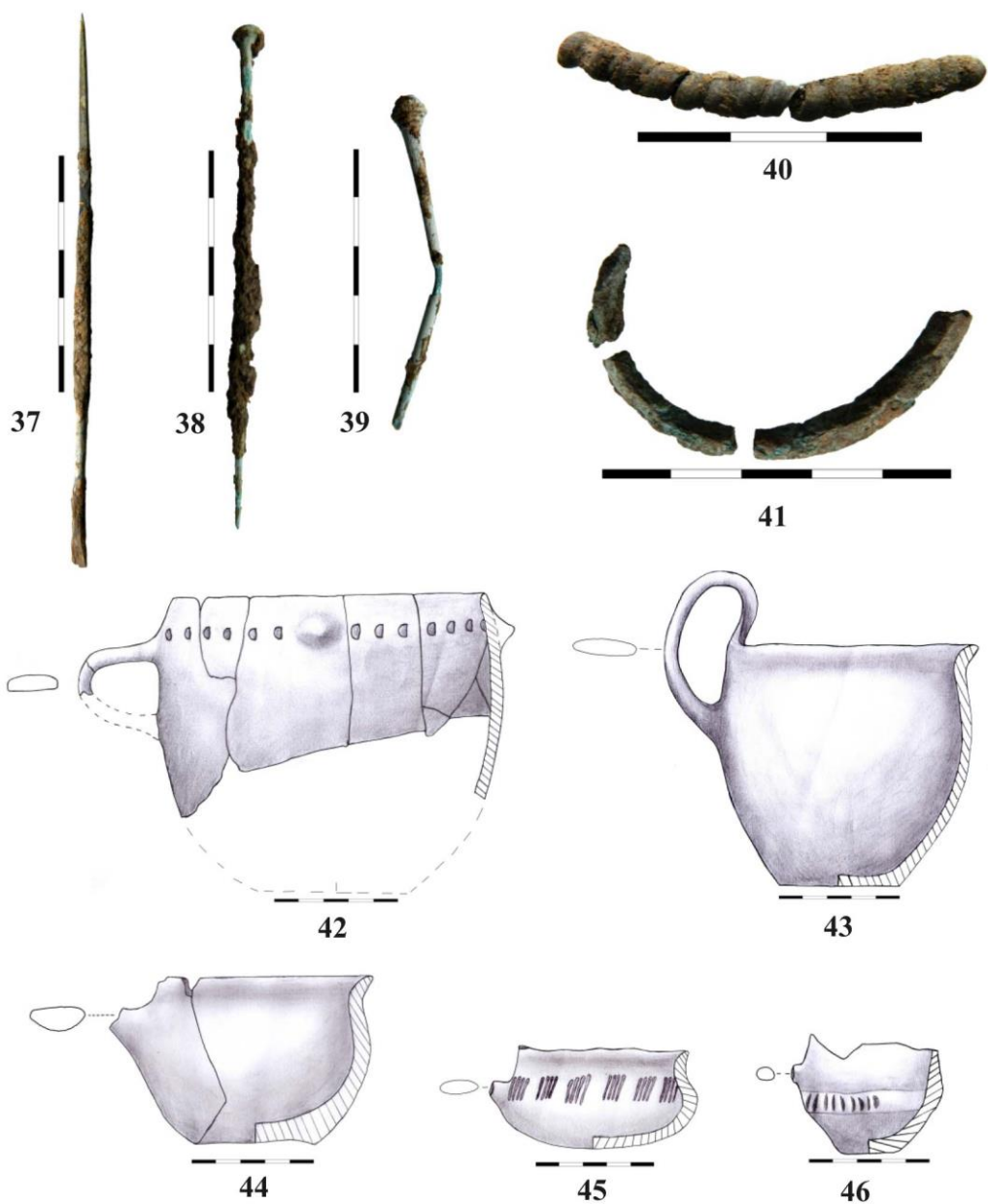

c

Pl. X. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). **28.** Groapa cu depozitul de bronzuri: **28a-c.** Cx. 44a-b; **29.** Locuințe și anexe adâncite: **29a.** Vedere de ansamblu a locuinței Cx. 26 (dinspre SV); **29b.** Distrugere perete Cx. 30; **29c.** Anexa adâncită Cx. 151.

Pl. XI. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). **30-36.** Brățările de bronz depozitate în vasul ceramic (Cx. 44b), după restaurare; **30-31.** Secțiune rotundă; **32-33.** Secțiune romboidală; **34-36.** Secțiune romboidală și capete spiralate.

Pl. XII. Brănișca - *Pescărie Vest* (Sit 2). **37-39.** Dălțiță și ace din bronz: **37.** Cx. 139; **38.** Cx. 140; **39.** Cx. 168; **40.** *Saltaleone* (Cx. 8); **41.** Fragmente de brățară din bronz cu secțiune romboidală (Cx. 133); **42-46.** Vase ceramice: **42.** Cx. 44b (depozitul de brățări din bronz); **43.** Cx. 163; **44.** Cx. 75; **45.** Cx. 130; **46.** Cx. 192.